SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dette værk er downloadet fra
Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om sponsoratet her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk

Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

35. Bind - 1943

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SKIVEBOGEN 1943

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SKIVEBOGEN

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

35. Bind - 1943

Skive
I Kommission hos Jungs Efterfølger
1943

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Udgivet af
Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Redaktionsudvalg:
Dr. phil. *Guðmund Schütte*, Eskjær, Redaktør.
Lærer *Niels P. Bjerregaard*, Skive, Formand.
Otto L. Sørensen, Kasserer.

Skive Folkeblads Bogtrykkeri
1943

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gudm. Schütte.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kære Dr. Guðmunð Schütte!

Paa Halvtreðsindstyveaarsdagen for Deres første Fremtræden som Forfatter bringer vi Dem vor hjerteligste Hilsen og Tak for Deres Arbejde með og Klarlæggelse af oldgermansk Digtning og Etnografi, Deres Fremhæven af jysk Folkestammes og jyske Folkemaals nordiske Ophav, Deres Redegørelse for vort hjemlige Heðenskabs Levn i Folketro, Folkeminder og Stednavne og Deres Fremdragen af, hvað der kan give Oplysning om Salling Syssels, Deres Bostavns Folk og Land.

Svend Aakjær,
Landsarkivar, Viborg.

Niels P. Bjerregaard,
Lærer, Skive.

M. Brandt,
Provst, Højslev.

N. C. Bøgelev,
Lærer. Skive.

Else Christensen,
Frue, Skive.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

H. C. Hansen,
cand. mag., Viborg.

H. P. Hansen,
Museumsforstander, Herning.

Peter Skautrup,
Professor, Risskov.

Otto Sørensen,
Litterat, Skive.

Historisk Samfund for Skive og Omegn,
Skive.

Centralbiblioteket,
Skive.

Museumsforeningen for Skive og Omegn,
Skive.

Rotaryklubben,
Skive.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

GUDMUND SCHÜTTE

Af Niels P. Bjerregaard.

Om Salleng vest vi få·le ledt,
fa·r A a k j æ r han kam te;
han fand wos nøj om Æjn å Fålk,
å så to Di jo ve,
å Di fåtål· om gammel Daw·,
læng· fa·r wo Fålk ku skryw·,
å løser vi, hwa Di hår skrøw·n,
wo Hja·t så warm ka blyw·.

Vi fæk å ve·d, te Wojens war
en gammel, hælle Stæj,
dem gammel Fålk i Salleng war
så tit te den po Væj.
Dæ åfred di en Stud, en Kow,
te Tier å en Mand,
som di to mæ fræ anner Land·,
nær di to øwer æ Wand.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hwes nøj Di fand, en Dansk håj gjåw,
Di tøt wa gådt å ræt;
de holdt Di fram, de hweld Di ud,
å Di bløw olle træt.
Di ment, te skuld æ Væj vi fram,
vi sammel helst måt go,
å ong' ku læ'r o gammel Fålk,
hwes Hor wa bløwen gro.

Wo Brør te Nar Di holder o,
å holder o dje Språg,
å den, dær ett slår Føle dær,
Di tøkkes, ær et Dråg;
få Brør ska føles i æ Lyw
å hjælp hinå'n te fram',
å oller jæn må ta sæ fri
å gjø æ Slægt te Skam'.

Æ Ti ær gån, æ Or ær fløwn,
æ Hor wæl no blyw gro;
mæn syw Gång ti jo åse ær
de Mol, te vi ska no,
å den, dær rækker høwer åp,
han tit må li' å døw;
mæn hår jæn Kræfter, som Di hår,
de må væ skjøn å løw.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Ino Di stor te Slid i Stand
å sier stærk tefram·,
ka ta en Tørn, som fo ka ta,
gjø mane ong· te Skam·,
Så skryw kons te, Di ved så møj,
å Di ka mane gle·
mæ, hwa Di ved om fa·r å no,
å lø·s vi ær te Re·.

Så Tak får, hwa te no vi fæk!
Løk mæ æ Då i Då!
Æ Daw·, dær kommer æder den,
vi ved væl gjø Dem glå.
Vi ved, te Di væl gjø Dje Bæjst,
å Di væl gaw n æ Land.
Wo Hælsen å wo Håndslaw te,
hwa Di fo såt i Stand.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

EN SIGNEKVIND I SALLING

Af H. P. Hansen.

For en Del Aar siden hørte jeg fortælle, at der i Salling skulde leve en gammel Kone, der med Held gav sig af med at signe. Et af de Eksempler paa hendes sorte Kunst, der imponerede mig mest, var, at hun havde *lø'st öwr* en Karl, der havde brækket Halsen, og saa kom han sig!

Den Kone gad jeg nok lære nærmere at kende, tænkte jeg, og en Dag i Marts 1930 rejste jeg saa til Salling for at opsøge hende. Undervejs fik jeg opspurgt en Del om hende. Hun var dengang 82 Aar, boede sammen med sin Søn, *Dre's*, i en lille Landejendom Vest for Torum ved Roslev, og hun hed *Else Marie Nielsen*.

Nogle ansaa hende for at være en Heks og var ræd for hende, og det var, set med deres Øjne, heller ikke uden Grund, hvad følgende Optegnelser vil overbevise Læseren om: En Kone skulde en Dag slagte et Faar hos *P. Chr. Dalgaard* i Hinnum; men hun havde det Uheld at møde Else Marie paa Henturen, og Følgen var, at hun ikke kunde faa Faaret til at dø. Hun stak Dyret i Nakken, som hun plejede, men tror I, hun kunde finde Hullet, hvor det skulde stikkes, hun maatte i Lag med Arbejdet flere Gange, inden det lykkedes for hende.

Gjorde Hønsene smaa Æg, saa fik Else Marie naturligvis Skylden, og hvorledes gik det ikke med *Knud Knudsens* Kone? Else Marie ejede et Engskifte i Sovbæk, og Knud havde Jord ved Siden af. En Dag vilde han brænde noget gammelt Græs af, men Ilden løb ind paa Else Maries Jord, hun blev vred og forlangte 200 Kr. i Erstat-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ning. I Retten slap Knud med at betale 20 Kr. Om det var for lidt, ved jeg ikke; men Else Marie maa vel have fundet, at Nedskæringen var for voldsom, thi hun skulde have sagt: *De vel et' bekom· dæ wal!* Siden led Knuds Kone meget af en eller anden Sygdom. Dog føjede Fortælleren lidt forsigtigt til: *Så ver a et', om de wa dæ· aw'?*

Else Marie havde været gift med *Pæ Nielsen,* men han var død for mange Aar siden, og ved ham havde hun den ene Søn, hun nu boede sammen med. Da han blev gammel nok, vilde Else Marie gerne have haft ham gift med en Pige, der kunde være hans *Ganning,* det syntes Moderen i hvert Fald; men Else Maries Plan mislykkedes. Der laa, saaledes fortalte man, røde, fristende Æbler rundt om, hvor *Kirstine* færdedes, men Pigen *wa et' tond'te,* hun sparkede til Æblerne og tog ingen Skade af de hemmelighedsfulde, elskovsvækkende Kræfter, der var nedlagt i Æblerne. Da svor Else Marie paa, at saa skulde Pigen heller ikke blive gift de første ti Aar. Pigen havde rigtignok mange Kærester i Aarenes Løb, men det blev aldrig til noget, før de ti Aar var omme, da blev hun pludselig gift, ja, næsten før man vidste af det.

Det var saamænd ikke saa mærkeligt, at der var mange, der var ræd for denne Kone; men der var paa den anden Side andre, ja mange, der tyede til hende, naar Uheld af en eller anden Slags traf ind.

Der var nu ham *Senius,* der fik sin Fod vreden. Han søgte Læge, der sagde, at det vilde vare en Maanedstid, inden Foden atter var i Orden. Da raadede *Iver Iversen,* en Gaardmand, der ofte gjorde Brug af Else Maries Indsigt i den sorte Kunst, ham til at sætte sig paa sin Cykel og køre over til den kloge Kone, og det gjorde han. Ja, sagde Fortælleren, Folk griner nok ad hende, men hun hjælper skam mange! Senius kom altsaa paa Cyklen, men det daarlige Ben maatte han lade hænge ned, han kunde ikke taale at røre ved Pedalen med Foden. Else Marie

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

læste nogle kraftige Ord over Foden, og saa fik Senius Paalæg om, at han ikke maatte snakke med nogen paa Hjemturen. Men sandelig kunde han nu cykle med sin daarlige Fod paa Hjemvejen. Han mødte nok en Nabo, der ogsaa tiltalte ham, men Senius holdt sig, han svarede ikke.

Og saa var der Karlen, der havde brækket Halsen. Jeg fik oplyst, at det ikke var slet saa galt; men ved at lave gymnastiske Øvelser i Laden fik *Jens Saugstrup* i Hinnum sit Hoved forvredet, saa han saa ud som en Stjernekiger, saa skævt sad Hovedet paa Kroppen. Først søgte han Læge; men han kunde ikke rette Hovedet og anbefalede Karlen at tage paa Skive Sygehus, hvad han ogsaa gjorde; men der kunde man heller ikke hjælpe ham. Saa var der en, der raadede ham til at tage over til Else Marie og faa hende til *o sæj'n ham.* Hun var dog betænkelig ved at prøve sin Kunst paa denne Patient, hun var ræd for, Ondet sad for langt inde. Men Karlen pressede paa, og endelig tog hun fat. Hun strøg og mumlede, og Dagen efter var Hovedet atter i Lave.

Ivers Kone, der hed *Mette,* var ofte daarlig, og naar hun laa og skreg af Smærte, søgte Manden Hjælp hos Else Marie, der kom, strøg og signede, og naar hun sagde, at Pinen vilde gaa væk til en bestemt Tid, saa passede det ogsaa.

Den kloge Kone blev ogsaa hentet eller brugt, naar et af Husdyrene fejlede noget, naar det da var en Skavank, som man mente kunde helbredes ved Ord og underlige Gærninger — saaledes signede hun for Eksempel *Søren Hansens* Føl, der ikke kunde gaa.

Den banker dristigt paa, der et godt Budskab bringer, siger et gammelt Mundheld. Men jeg har ofte været i den modsatte Situation, naar jeg vidste, man vilde opfatte mit Besøg som utidig Nysgærrighed, og jeg skal ikke nægte, at jeg var ræd, da jeg vandrede hen mod Else

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Maries Domicil, ikke just ræd for Heksen, men for at Resultatet vilde blive magert, og min Rejse vilde være spildt. Men saaledes gik det dog ikke.

Ude i Køkkenet traf jeg Else Marie, der stod og ragte i Ilden og fyrede med Kul, hvorfor hun, trods det var Søndag, var sort som en Fyrbøder, men ellers var der intet, der i mine Øjne mindede mig om, at jeg stod over for en, der kunde hekse, og hvis hun blev toet godt, var hun vistnok en rigtig pæn Kone. Inde i Stuen ved Siden af sad Sønnen, hvis Klæder, lige som Moderens, glinsede af Skidt, og begge bandede som nogen Tyrk.

Efter en kort Præsentation varede det ikke længe, inden jeg fik Snakken drejet ind paa hendes Profession som Signekone. Hun fortalte, at der kom mange til hende, men hun pralede langtfra af, at hun ogsaa havde hjulpet mange, tværtimod bemærkede hun i et Tilfælde, at hun ikke vidste, om det havde hjulpet, efter at hun havde signet.

Jeg spurgte hende om, hvorledes hun var kommet ind paa denne Virksomhed, og da fortalte hun, at hendes Moder, vistnok ved et Fald, fik en Hofteskade og led meget. Saa maatte man have Bud over til den kloge Mand, *Kræ Spillemand,* i Farsø, *Chr. Jensen* hed han, og han var forresten en Slægtning af dem. Manden spurgte, om der ikke var en i Nærheden, der kunde signe Patienten. Det var der ikke, men saa skrev Kræ Spillemand en Formular op, som Else Marie skulde læse over Moderens Hofte. Det gjorde Pigen, og Moderen faldt i Søvn. Dog kom hun sig aldrig fuldstændig, thi hun gik senere ved en Kæp.

Da Else Marie havde fortalt mig dette Træk, spurgte jeg: Hvad var det saa, du læste? Men nu var der lukket af, hun svarede kort og godt: *De mo at' sæj·!* Jo, svarede jeg, det maa du, for en Kvinde skal lære en Mand — og omvendt. Forbavset stirrede hun lidt paa mig, og saa sagde hun: *Ja, men Dre's vel et' læ·r de!* Det var nu

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dre's Fejl — maatte han ikke have andre. Else Marie lod sig ogsaa forstaa med, at hun ikke turde aabenbare sin Hemmelighed, thi mange kloge Folk var kommen af med fæle Bøder. Hun turde ikke, og hun vilde ikke.

Saa spurgte jeg: Sig mig, begynder du saaledes: Jesus ned af Bjerget red —? Da stirrede hun atter forbavset paa mig og udbrød: *Du kind'er de jo!* Ja, det gør jeg vel nok, men der er flere Former. Alligevel vilde hun ikke ud med Ordlyden. Du maa jo have den Seddel, Kræ Spillemand skrev, maa jeg ikke se den? Nej, svarede hun, *den er sku gon te for læng, læng sen!* — men hun havde dog skrevet Formularen ind i en lille Bog. Nu gjaldt det om at faa Lov til at se denne. Saa trak jeg en Cyprianus op af Lommen og rakte hende denne, idet jeg sagde: Du kan dristig lade mig se din Bog. Og nu lykkedes det mig endelig at faa fat paa hendes Notitsbog, der foruden tre Trylleformularer indeholdt enkelte Opskrifter paa Medicin og lignende.

Hun viste mig ogsaa den „rette" Haandstilling, naar hun signede. Hænderne lagde hun korsvis med højre Haands Tommelfinger for oven (jeg gaar ud fra, at denne Haand laa under den anden, hvad ikke fremgaar af min Optegnelse), og saa læste hun, idet hun lod Hænderne glide hen over Skaden: Jesus op paa Bjærget red, derved hans Hest sin Forfod vred. Dermed han vises Kjød til Kjød, Blod til Blod, Ben til Ben, Brusk til Brusk. Det skulde læses tre Gange og bag efter Fadervor en Gang.

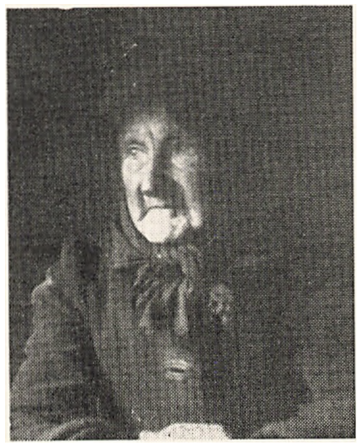
I Elses Mands Moders Søsters Hjem led de meget af Uheld, og det gik især ud over Dyrene, saa boede der engang en klog Mand hos dem, og af ham fik de følgende Formular:

Tre Gange at læse Volborg Morgen, før end Solen opstaar, et Stykke, for at Troldfolk ikke skal gjøre „dit" Avling eller dine Kreaturer nogen Skade:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Stat i din Port eller Gaardsled Volborg Morgen førend Solen opstaar og læs disse Ord 3 Gange: Hjælp Gud til „et" god Tid og god Stund og Time. Amen.

Jeg binder for mine Tyre og for mine Stude, for mine Køer, Kvier og Kalve, for mine Heste, Øg og Følle, for mine Faar og Lam, for mine Galte, Søer og Grise, for Gjæs og Høns og Ænder, Gjæslinger og Kyllinger og Ællinger, for min Smør og Ost, for Koemelk og for Melk, for alt dette beder jeg det hellige Fredens Baand i dette Aar og siden men Verden staar. Jeg beder alle Troldfolk og alle Vetter udi dette Sogn i denne By ved det Tørne Træ, som Jøderne de pinte vor Herre Jesu Kristi. Nu jeg sætter Satens Skud for deres Hjerte og Rødder og Nydstrækker Eder for og bag. Jeg laaser alle Troldfolk og alle Vetter udi dette Sogn eller i denne By i en Djævelens Laas som Sønder og Nord i Øster og Vester her omkring i dette Aar og siden men Verden staar i Navnet Gud Fader Guds Søn i Navnet Gud den Helligaand. Amen.

Else Marie Nielsen

Læs den 3 Gange og Fadervor derefter de tre Troesartikler til sidste Gang.

I Bogen var ogsaa indført følgende Trylleformel: 3 Morgener efter hinanden. Tid (Thi) Kvindens Sæd skal sønderknuse Slangens Hoved og til intetgjøre og forstyrre alt Satans og Djevelens Tyrasi og Fantasi og det i Navnet Gud Fader Gud Søn og Gud den Helligaand. Amen. Læses 3 Gange.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Mere Magi var der ikke i Bogen, men da hun beklagede sig over, at hun ikke kendte den Signelse, der skulde til for at standse løbske Bæster, skrev jeg denne ind i hendes Bog. Den ene Tjeneste er jo den anden værd. Og saa meddelte hun mig til Gengæld følgende Formular mod Ringorme, altsaa mundtlig:

Man skal smøre grøn Sæbe paa og køre rundt med en Finger over Ringormen og sige: *Ringwårmmuw'r — Ringwårmmuw'r ni' blyw te åt', blyw te syw', blyw te sæjs* o. s. v. Og naar man havde sluttet Ramsen med *blyw te ingen,* saa skulde man køre modsat med Fingeren og læse samme Signelse, og endelig skulde Formularen læses tredie Gang, idet man kørte til samme Side som første Gang.

Under Besøget spurgte jeg hende, om hun forstod at slaa Krempknuder. Jo, det var ikke saa sært, men, sagde hun, *no hår en et' andt end Ky efgå'r — a ve'r sku't, om de æ a den sam Beskaffenhi'er som de, dæ æ spond en a Tow'?*

Til Slut fik jeg Lov til at tage et Par Billeder af Else Marie, og her gengives det ene, saa Læseren kan se, hvorledes en Signekvind saa ud. I et andet Hjem fik jeg et Par Optegnelser, der er saa ejendommelige, at de maa med her, selvom de ikke vedkommer ovennævnte:

En Husmandskone fortalte mig følgende Træk fra hendes Barndomshjem i Sverrig ved Tornum: *A wa et' andt end en Støk Knæjt* (i denne Egn er baade Drenge og Piger Knægte, medens de er mindreaarige), da jeg en Morgen saa, at Moder tog sit lille Barn, som hun bar ud i et lille Rum ved Siden af, og der pissede hun over det. Men hvad denne ejendommelige Handling skulde gøre godt for, det vidste Fortælleren desværre ikke.

Samme Kone, hun hed *Marie,* vilde ikke æde Torskrogn, naar hun var frugtsomlig, da hun saa var ræd for at faa — Torskeunger!

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

DEN GAMLE DOKTOR

Af Else Christensen.

Paa Skive Museum nede i Kælderen staar mellem andet gammelt en læderbetrukken Doktorstol. Den har tilhørt Doktor Schou, der var Distriktslæge i Skive fra midt i Tredserne til sin Død i 1895.

Naar jeg ser denne gamle Doktorstol, kommer der mange friske Minder op i mig om den hyggelige og rare gamle Doktor.

Dr. Schou havde en meget stor Praxis baade i Skive By og paa Landet, og han færdedes meget baade ved Nat og ved Dag paa Landevejene overalt i Salling og Fjends Herred.

Den Tids Vogne var for det meste stive Fjedervogne, men saa spændte man med solide Læderremme den lænestolagtige Doktorstol fast paa Vognen bag ved Agestolen, og her sad saa Doktoren og dinglede i den forholdsvis magelige Stol, ikke saa meget udsat for Skump og Stød. Her fik Doktor Schou sig mangen en god Lur, naar han var paa Vej ud paa Landet, men hvis man troede, at han sov, tog man alvorlig fejl. Nej, det viste sig ofte, at den gamle Doktor havde hørt alt, som blev talt og sagt af Folk paa Vognen. Folk, der saa Doktor Schou komme agende, sagde, at han lignede en kæmpestor Kludedukke, thi han var byltet ind i Masser af Tøj for at skærmes mod Kulde, Blæst og Regn.

Doktor Schou var en sjælden god Mand, jovial og ligetil, og hans Patienter og Folk i Almindelighed betragtede

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ham ogsaa som en god Ven, naar han kom inden Døre for at tilse de syge.

Masser af Anekdoter gaar der om gamle Doktor Schou, yderst original og morsom som han var. Han sov vist sjældent i sin Seng en hel Nat, men kom altid, naar der

Dr. C. M. Schou.

kaldtes paa ham, og man siger, at han fik sin meste Søvn i Doktorstolen. Opofrende og forstaaende var han overfor sine Patienter, og aldrig gik han af Vejen for at opfylde sin Pligt over for de syge.

Jeg har kendt Doktor Schou fra jeg var ganske lille til hans Død. Han var nemlig Læge i mine Forældres Hjem i mange Aar og min Læge, saalænge han levede.

En Gang, da jeg som 7-aarig var bleven syg, blev han hentet hjem til mig. Efter at have kigget mig i Halsen og set mig i Øjnene, sagde han til Mor: „Ja, Ungen har

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

jo Mæslinger!" „Men, lille Kone, put nu de andre tre yngre Søskende ned i Sengen til hende og se at faa denne Mæslingehistorie overstaaet paa én Gang". Min Mor var dog ikke særlig glad for dette og gjorde Indvendinger. „Jo, gør nu det, lille Kone!" sagde Doktoren. Mor fulgte saa ogsaa hans Raad. Vi kom alle i Seng og fik naturligvis alle Mæslinger paa samme Tid. Vinduerne blev blændede, og vi fik dejlig Mjød og Lakridsmixtur, og længe varede det jo da heller ikke, inden vi var raske og atter kom oven Senge. Men Doktor Schou kom hver Dag og saa til os under Sygdomsperioden.

Doktor Schou var, foruden at være sjælden opofrende og samvittighedsfuld over for sine Patienter, ogsaa fuld af Lune og Humor.

En Gang, jeg som ung Pige konsulterede ham for en Knæskade, spurgte jeg ham efter overstaaet Behandling, hvad jeg skulde betale Doktoren. „Ja, ja, Pigen har vel ikke saa gode Raad?" Jeg mælede, at jeg da havde Penge med. „Naa, ja, ja, Pigen kan jo give mig et Kys for det!" „Nej, jeg vil ikke!" svarede jeg. „Ja, ja da, naar Pigen ikke vil, kan Pigen ogsaa blive fri!"

Doktor Schou var en sjælden elskelig, gammel Læge, og han var agtet og højtæret af hele Befolkningen i hans store Lægekreds. Han skyede aldrig nogen Anstrengelse for at gøre godt mod de syge og svage, og ofte lukkede han sin Pung op for at hjælpe, hvor han saa, der var Trang til Stede.

Da Dr. Schou naaede 76-Aars Alderen, blev han, der aldrig havde været syg, angrebet af Lungebetændelse, og da han mærkede, hvor det bar hen, kaldte han en god Ven til sig paa Sygesengen og gennemgik med ham sine Regnskabsbøger. Naar der da blev nævnet én, der sad smaat i det, sagde han: *„Slet!"* Og dette Slet blev til rigtig mange.

Saadan et Hjertemenneske var gamle Doktor Schou.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Paa Skive Kirkegaard satte Venner ham et smukt Minde, nemlig en kæmpestor Egestamme (i Granit), hvorpaa staar:

Distriktslæge
C. M. SCHOU
R. af Dbg.,

født den 28. Decbr. 1819,

død den 15. Marts 1895.

Venner satte ham dette Minde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

KØBMAND HUSTEDS GRAVSTEN PAA SKIVE KIRKEGAARD

Af Otto L. Sørensen.

Midt paa Skives gamle Fattig-Kirkegaard fandt man i Foraaret 1943 en kuriøs, gammel Gravsten saa stor som en Fløjdør. I hvert Hjørne er anbragt et smukt Relief i Cirkler, symboliserende henholdsvis Tro, Haab, Kærlighed og Retfærdighed, og midt paa Stenens Flade ses en længere Inskription, der bl. a. fortæller, at Stenen har hvilet over Seigneur Peder Jenssøn Huusteds Familiebegravelse.

Udtrykket Seigneur betegner blot, at han var uden for Bondestanden. Men hvem var nu denne Mand, og hvorfor laa saa flot en Sten, som ingen Mors Sjæl havde Anelse om, skjult paa den gamle Fattig-Kirkegaard? Jo, Sagen er den, at Sognepræst Pastor Leth, som døde 1812, var efter Kirkegaardens Udvidelse den første mere velstaaende, der for at vise et godt Eksempel lod sig jorde blandt de fattige, og han fik altsaa denne store Sandsten, som velsagtens er flyttet ud fra Kirken, lagt over

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sin Grav som Fundament for sit eget Gravmonument, som har staaet urørt indtil nu, da en større Sten i Nabolaget skulde bringes paa Plads.

Graverkarlene havde nok længe gaaet og kigget paa Stenen, det vil sige, de var nu og da stødt paa den under deres Arbejde, men anede i øvrigt slet ikke, hvor velbevaret den var. Den laa en Alen under Jorden, og da den blev bragt for Dagens Lys, viste det sig, at den foruden Husteds Navn bar Navnet paa den højagtbare og velfornemme Mand Bertel Mogensen, som døde 1768, og med ham som Udgangspunkt finder vi lettere ud af Gaaden med denne Sten, som var havnet paa Fattig-Kirkegaarden; Stenen er af den Slags, man i svundne Tider lagde over Folk af fornem Byrd eller over velstaaende Personer.

Peder Husted, hvem Stenen nævner, og til hvis Ihukommelse den er gjort, ses da ganske rigtigt gennem de faa skriftlige Kilder, der er bevaret herom, at have været blandt Byens fornemste Mænd i Begyndelsen af 17hundrederne.

Han var, som Stenen siger, født i Landsbyen Husted i Salling i December 1688 og ejede den Gaard paa Adelgade, som i vore Dage kaldes Chr. Jespersens Gaard, og hvor Boghandler Jung og Købmand Schwartz for nogle Aar siden havde Forretninger.

Husted kaldes efter en af Byens store Brande „den højagtbare og velfornemme unge Mand Peder Husted, hvem Branden gik uden om [1]), og som endnu ikke havde slaget sig paa nogen Handel“ [2]). Derimod ser det ud til, at han drev Avlsbrug, som saa mange Byboer dengang gjorde, og havde i øvrigt nok at gøre med sit Bøndergods. I 1714 købte han saaledes Herligheden af en Gaard i Fly, kaldet Kirkegaarden, og Gl. Baggesgaard samt det meste af Ny Baggesgaard sammesteds med tilhørende Gadehus [3]).

Alt 1712 var han kommet i Ægteskab med Inger Ca-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

thrine Emichsdatter; hende mistede han imidlertid ret snart og indgik 1717 paa ny Ægteskab med den ærbare og gudfrygtige Jomfru Maren Nielsdatter Bøg, født paa Taarupgaard Anno 1686 d. 6. April.

Hun levede nu i et kærligt Ægteskab med hannem udi 13 Aar, til han 1730 forsvandt og døde under et Ophold udenbys, maaske paa en Rejse paa Handelens Vegne. I en Del Aar drev Husted Købmandsforretning i Gaarden paa Adelgade, og han havde sin Tømmerplads og Have lige overfor, hvor nu Hotel „Jylland" ligger. Paa Hjørnet ved Thinggade, hvor nu Svaneapoteket ligger, byggede han et stort Pakhus med Gavl til Gaden. Pladsen havde han købt af Pastor Chr. Lassen Tychonius, hvis 2 Gaarde strakte sig fra Hjørnet af Thinggade til og med det nuværende „Gregershus". Tychonius's Gaard paa Hjørnet var 1703 nyopført efter en Bybrand, men 1715 gik denne Hjørnegaard atter op i Luer, Tychonius turde da ikke driste sig til at rejse den igen, men solgte altsaa Pladsen til den rige Købmand Peder Husted, der, som vi ser, boede lige over for ham paa den anden Side af Gaden. Husteds Pakhus var i Brug de følgende 150 Aar under de skiftende Ejere, men var til sidst nærmest i Brokker [4]).

Husteds Gravsten fortæller endvidere, at han efterlod sig 2 Sønner og 3 Døtre, om hvilke vi senere skal høre. Allerede 2 Aar før sin Død havde Husted solgt sit Bøndergods i Fly til Seigneur Bertel Mogensen, dengang Ridefoged paa Kaas [5]), og efter 1½ Aars sørgelig Enkestand ægtede Husteds sørgende Enke 1731 netop denne Mand, og saaledes gik baade Husteds Gods og Forretning over til ham.

Køb- og Handelsmand Bertel Mogensen, som han nu kaldes, fortsatte Forretningen i Adelgade og drev den op til at være Byens største. 1759 ser man i Byens Regnskab, at han leverede Tømmer og Søm til Byens Lukkelser. Disse Bomme var han nemlig selv interesserede i,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

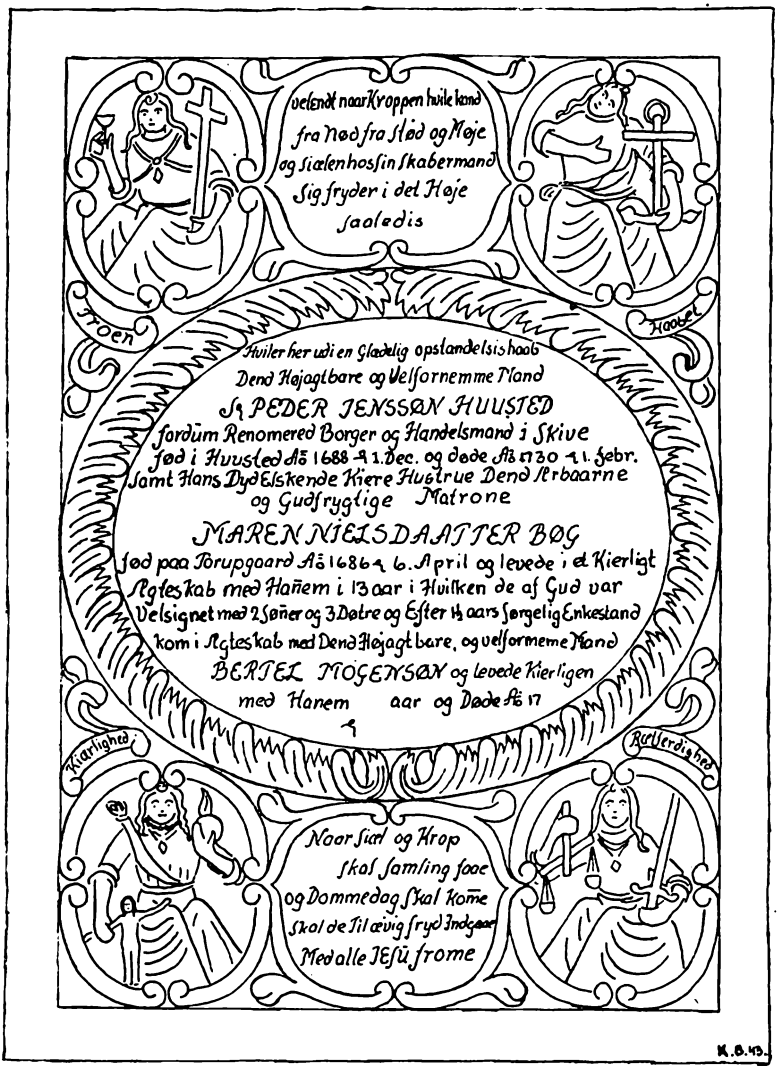
idet han havde Konsumptionen eller Bytolden i Forpagtning. Efter Ildebrandene 1748—49 gav han kun 400 Rdl. om Aaret i Afgift af Bytolden, hvilket utvivlsomt var en god Forretning for ham, thi for Aarene 1755—57 maatte han yde 955 Rdl aarligt [6]). Han handlede ligesom Husted baade med By- og Landejendomme, og han havde meget at gøre med Oplandets Godsejere. Blandt dem finder man ogsaa hans Kautionister over for Staten for Bytolden, nemlig P. Damgaard paa Nørgaard og Rasmus Stjernholm til Kjeldgaard.

Han paatog sig ogsaa større Foretagender. Det ses saaledes, at han i flere Aar havde Kontrakt om Vedligeholdelsen af Langebro og de smaa Broer ved Gl. Skivehus. Halvparten af Broernes Indtægt tilhørte ellers Herremanden paa Kaas, Caspar Bartholin, og Amtsforvalter Lund i Skive; men da Kontrakten udløb i 1746, kunde han ikke enes med Ejerne om dens Fornyelse [7]). Af Bertel Mogensens Ejendomme paa Landet nævnes Flygaardene, Lyby Mølle samt Sognets Kongetiende. Her i Byen ejede han foruden Forretningen, Pakhuset, Haven og Tømmerpladsen i Adelgade en anden Gaard i Gaden, hvor nu „Perfekt" bor, samt et Hus i Thinggade, hvor dengang Noah Parykmager boede. I vor Tid har Biografejer Nielsen og nu sidst Forretningen „Madame" haft til Huse der.

Ogsaa i Østergade havde han en Gaard, paa hvis Grund nu Hotel „Garni" er opført. Endelig var han Ejer af en lang, lav Gaard i Nørregade, der strakte sig over den Strækning, hvor nu baade Bernhard Fogh, Viktualiehandler Frederiksen, „Bonbonieren" og Ramsgaards Boghandel har til Huse. Her boede han selv en Tid, og han var ubetinget dengang Byens rigeste Mand. Ved Branden 1749 er der ingen, der kommer ham nær med Hensyn til den vurderede Brandskades Størrelse. Der brændte for ham til et Beløb af 8100 Rdl.

Forinden sin Død, der indtraf 1768, oprettede han 18.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hviler her udi en Gladelig opstandelses haab
Dend Højagtbare og Velfornemme Mand
Sal PEDER JENSSØN HUUSTED
fordum Renomered Borger og Handelsmand i Skive
Jød i Huusted Aõ 1688 d 1. Dec. og døde Aõ 1730 d 1. Febr.
Samt Hans Dyd Elskende Kiære Hustrue Dend Ærbaarne
og Gudfryglige Matrone
MAREN NIELSDAATTER BØG
Jød paa Torupgaard Aõ 1686 d 6. April og levede i et Kierligt
Ægteskab med Hanem i 13 aar i Hvilken de af Gud var
Velsignet med 2 Søner og 3 Døtre og Efter 1½ aars Sørgelig Enkestand
kom i Ægteskab med Dend Højagtbare, og velfornemme Mand
BERTEL MØGENSØN og levede Kierligen
med Hanem aar og Døde Aõ 17

K. B. 43.

Efter Tegning af Kristian Bjerregaard.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Maj samme Aar et Testamente, hvorved han bl. a. betænkte Byens fattige med et Legat paa 200 Rdl. Kapitalen skulde blive staaende uopsigelig „udi min nu ejende og iboende Gaard paa Adelgade", hedder det. De 400 Kr. indestaar stadig deri, og heraf faar vi bl. a. at vide, at det var her, Bertel Mogensen boede, og man tør nok formode, idet man ser hen til Byggemaaden, at en væsentlig Del af Sidebygningerne stammer fra hans Tid [8]).

I Dokumenter fra den Tid ser man ofte hans Navn, det findes f. Eks. til Vitterlighed paa Morten Hemmers Gavebrev til Byen, og hans Navn gaar stadig igen i en længere Aarrække i gamle Skødeprotokoller.

Bertel Mogensens Enke, født Bøg, har begribeligvis sat den omtalte Ligsten over sine to Mænd; thi hendes eget Dødsaar staar blankt derpaa. Stenen vidner stærkt om hendes høje Kultur. Ved nærmere Undersøgelse viser det sig da ogsaa, at hun saavel paa Faders som Moders Side nedstammer fra kendte viborgske Patricierslægter. Moderen var en Archtander, og Faderen, Niels Kieldsen, var Søn af Raadmand Kield Bøg i Viborg, og i øvrigt var han, Bøg, Forpagter paa Taarupgaard, men ved sin Død 1696 var han Forvalter ved Tobaksspinderiet i Mariager [9]). Af den sidste Oplysning kan man endvidere slutte sig til, hvem der var Bertel Mogensens Leverandør af Tobaksvarer.

Ved førnævnte Testamente efter samme Bertel Mogensen tilfaldt baade Gaard og Forretning paa Adelgade samt flere andre Ejendomme i Skive hans ugifte Søster, Margrethe Marie Mogensdatter. Hun overlevede ham kun i 6 Aar. Inden hun gik bort, stiftede ogsaa hun et Legat for de fattige, bestaaende i en Strimmel Eng, som strakte sig fra den nuværende Banegaard ud i Braarup Eng mod Aaen, og atter en Jordstrimmel skraas over for Braarup Skole paa den anden Side Vejen, hvor der nu paa Grunden er opført 2 Husvildeboliger. I 1924, altsaa 150 Aar

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

senere, da Arealet endnu var Legatjord, sattes Værdien til noget nær det samme, nemlig 200 Kr.; nu er Legatformuen 6500 Kr., saa hendes Gave er i Tidens Løb blevet nok saa værdifuld som Broderens.

Hendes Gaard i Nørregade solgtes paa Auktion efter hende til Præsteenken Madame Bøgeskov fra Ikast, og den kom senere til at hedde „Den Bøgeskovske Legatgaard".

Hendes anden arvede, iboende Gaard paa Adelgade købtes paa Auktion af Postekspeditør og Organist Jacob Riise Ring, hvorefter der i 40 Aar ikke blev drevet Forretning her [10]).

— — —

Til Slut skal omtales Peder Husteds Søn, Jens Husted, der ogsaa nævnes som skadelidt ved Bybranden 1749. Han fik Borgerskab 1756 og blev 1759—61 Byens Kæmner [11]).

Allerede 1760 havde han af Stedfaderen Bertel Mogensen faaet overdraget den anden af Familiens Ejendomme i Adelgade, altsaa den, hvor nu „Perfekt"s Forretning forefindes. Her drev ogsaa han en Købmandshandel og fik i øvrigt de bedste af Ejendommene, heriblandt Lyby Mølle og samme Sogns Kongetiende.

Bertel Mogensen havde endnu et Par gifte Søstre, som ogsaa blev rigelig betænkte i Testamentet. Hans gamle Tyende blev ejheller forbigaaet; thi til sin gamle tro Gaardskarl, Thomas Jensen Sinding, testamenterede han nemlig en Gaard i Egeris paa noget over 2 Tdr. Hartkorn [12]).

Købmand Husteds velbevarede Gravmæle, der, da det blev fundet, forekom os saa uudgrundeligt, vil herefter nok staa os mere afklaret. Som det interessante Fortidsminde, det er, faar det forhaabentligt paa ny sin Plads i eller ved den gamle Kirke, hvorfra det maa antages flyttet ud paa Fattig-Kirkegaarden efter kun at have ligget 45 Aar paa Graven over Hustederne, nu da det dukker

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

op efter at have dannet Fundament for Pastor Leths Gravmæle i 130 Aar. — — Frem og tilbage er lige langt.

Kilder og Henvisninger:

[1]), [2]): Jeppe Aakjær: Skives Ildebrande (Skivebogen 1914, S. 66 og 53).

[3]), [5]): Svend Aakjær: Fly Gaarde (Skivebogen 1922, S. 18 og 22).

[4]), [6]), [8]), [10]), [12]): J. C. Hansen: Under Enevælden (Bogen om Skive 1926, S. 390—92).

[7]): Jeppe Aakjær: Et Trav ud ad de gamle Landeveje (Skivebogen 1921, S. 150).

[9]), [11]): Ifølge Meddelelse fra Landsarkivar Svend Aakjær, Viborg.

(Foruden omfattende Notater beroende hos Artiklens Skribent).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ODINS VI I SALLING

Af Svenð Aakjær.

Det er velkendt, at Sognebyen Oddense i Salling (woj'ens), ligesom Odense paa Fyn og flere andre Byer, har Navn af Odins Vi, en Helligdom for Odin.

Vi skal i det følgende undersøge, om der ogsaa i andre Stednavne i denne Bys Nærhed findes Minder om denne Egns Betydning i en fjern hedensk Fortid.

Stednavne, der indeholder Odins Navn, hører ikke til de mest almindelige. De findes ofte centralt i gamle Bygder, meget ofte i Nærheden af vigtige Tingsteder, og det er den almindelige Opfattelse, at de især har været knyttet til Steder, der var af en høj Rang i Fortidens Styrelsesomraader, at de saa at sige var de hedenske Domkirker, knyttet til Kongen og Rigets Stormænd og højeste Embedsmænd.

Medens Odins-Navnene staar højt i Rang blandt vore Stednavne, saa naar de sikkert ikke særligt højt i Alder, men hører hjemme i Hedenskabets sidste Tider. I de ældste Tider, før Asalæren, var det vistnok særlig Guden Tir, som var knyttet til de mest betydningsfulde Helligdomme, og skønt der for dette Stednavn ikke findes middelalderlige Skriftformer, saa er det dog overvejende sandsynligt, at Stednavnet *Tise* i Salling er sammensat med Gudenavnet Tir, hvad enten Efterleddet nu er Vi, Ved, (with, Skov), Høj eller et andet Ord.

Der er kun eet Sted til i Salling, som har Navn af Odin. Det ligger i Sæby Sogn paa en Mark, som i Fæl-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lesskabets Tid var fælles for Sæby og Snabe. Her nævner Markbogen 1683 *Wodenshøy Fall,* medens en Taxationsforretning 1786 nævner *Wodensfald* ved Siden af *Hellegaards Toft.*

Allerede dette kunde tyde paa, at der ved en hellig Gaards Toft kan have været en Helligdom for Odin i Odinshøj Fald eller Odins Fald. Det bestyrkes yderligere derved, at vi paa Omraadet, der hørte til Sæbys Torp, Grynderup, finder nævnt baade Kongenshøj, Tolshøj og Ting-Agre. Markbogen 1683 nævner *Tolszhøy Fald* og *Kongenshøy Fald,* som ogsaa Præsten i Sæby havde Part i, ifølge Stiftsbogen 1690. Taxationer 1788 og 1804 nævner *Kongenshøy Agre* og *Tolshøy,* og endelig nævner en Taxation 1809 *Ting Agre* — alle i Grynderup.

Naar man træffer Kongens Navn knyttet til et Stednavn, kan det i mange Tilfælde paavises, at Stedet virkelig har været i kongeligt Eje, men ofte ligger saadanne Steder i Nærheden af gamle Tingsteder. Kongen havde jo endnu i Middelalderen Pligt til at drage rundt i Herrederne paa Gæsteri, og med sit Følge af Stormænd at overvaage og deltage i Retsplejen.

Udfra Forekomsten af de mange Navne Tullehøj, Tulshøj, Tolhøj eller Tolshøj, er det ogsaa sandsynligt, at *Thulen,* som vi kender fra Snoldelev-Runestenens Indskrift, har haft noget med Ting og Retspleje at skaffe. Ordet Thul *(thulr,* i sin Urform *tulis)* synes egentlig at betyde en „Taler", og har muligvis været Navnet paa en Lovsigemand. Ordet skulde egentlig i Ejefald hedde *thulars,* som det ogsaa hedder paa Snoldelevstenen, og denne Form skulde senere udvikles til Tulle, Tolle, Tole, saaledes at Tullehøj og Tolhøj snarest var den Form, man skulde vente. Men da langt de fleste Ord, der i Olddansk endte paa —r, havde S-Bøjning i Ejefald, smittede denne Form tidligt over paa Ordet thulr, saa vi fik Tulshøj og Tolshøj. Omkring tre Fjerdedele af disse Navne findes

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ved gamle Tingsteder i Herrederne, og de er i det hele taget meget udbredt i Marknavne over hele Landet. Navnet Tolshøj findes ogsaa ved et andet Herredsting i Salling, nemlig Rødding i Rødding Herred. Her nævner Markbogen 1683 ved Grundvad *Thoelszhøy*, Taxation 1799 *Tols Høi, Tolshøis Hede*, og Taxation 1813 *Tols Agre*. Det er muligt, at *Voonshøy*, som nævnes paa Rødding Præstegaards Jord i Stiftsbogen 1690, kunde indeholde Odins Navn; men det kunde maaske ogsaa rumme Ordet *Vogn*. Jeg har i en Afhandling her i Skivebogen (Om Ordene Smør og Vogn i danske Stednavne 1924) formodet, at ogsaa Ordet Vogn kunde minde om den særlige Form for hedensk Gudsdyrkelse, hvor man agede Gudens Billede rundt paa Marken. Et af de mest tydelige Vink om Rigtigheden af denne Formodning er vel Fundet af de hellige Vogne ved Dejbjærg (ældre Dødbjerg, maaske et Offersted), nær ved Gaardene Vognbjærg og Skinbjærg. Det sidste Navn skulde efter min Formodning have noget med Lys og Lysdyrkelse at gøre.

Min Formodning om den hellige Vogn stammer dog fra først af fra Dr. Gudmund Schütte, og det er vel nok mere end et Tilfælde, at vi i Rødding Sogn finder Dejbjærg, Skinderbak og Voonshøj. Markbogen 1683 nævner paa Rødding „Sognemark" (altsaa muligvis fælles for hele Sognet) *Deiberig Fald* og *Schinderbach Fald*. Ogsaa Grundvad og Mollerup har Jord i *Skinderback Fald* eller *Skinderbache Fald* (Markbog 1683, Taxation 1813). Ved Grundvad var det jo, Tolshøj og Tolsager nævntes. Paa samme Vis nævner jeg i min Afhandling i Skivebogen 1924 i en anden gammel Herredsby, Rise i Rise Herred, Sønderjylland, et Vognsbjærg ved Tollemose (af Thul) og Trælborg. Der er iøvrigt stor Sandsynlighed for, at Torbjærg ved Kjær, Kjærgaard og Mollerup i Rødding Sogn indeholder Gudenavnet Tor. Markbogen 1683 næv-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ner *Torbiere Fald* og *Taarbierre Aggere*. Der er nogen Sandsynlighed for, at Spydhøj i Rødding har nogen Forbindelse med Spøttrup (Spiut-Thorp, Spyttorp). Stiftsbogen 1690 nævner *Spiudhøy* paa Rødding Præstegaards Jord, Markbogen 1683 har *Spyedhøys Fald* paa Rødding Mark.

Men vi maa ikke fordybe os for meget i alle sallingske Marknavne, for saa faar Afhandlingen aldrig Ende. Det var Navnene i Oddense, vi især skulde se paa denne Gang.

Ogsaa her har der været baade Tinghøj og Thul. Markbogen 1683 nævner paa Oddense Mark *Thinghøy Fald*, Stiftsbogen 1690 til Oddense Præstegaard *Tinghøy*, Taxationen 1785, 1792 ligeledes *Tinghøy*. Tinghøj er Navnet paa en ganske anselig Høj Syd for Oddense.

Det er overvejende sandsynligt, at der ogsaa i en ældre Tidsperiode har været et vigtigt Tingsted i Oddense. I den ovennævnte Afhandling i Skivebogen 1924 har jeg fremsat den Formodning, at ogsaa en stor Mængde Navne, som indeholder Navneled af Formerne Løg, Løv, Lyv og Løgn rummer Minder om et Ord *lygi, liugi, lygn*, der vel oprindelig betød „fredet, indviet Sted", men vist især brugtes om „Tingsted".

Vi har flere Navne af denne Art her paa Egnen: *Løuhøy* i Ø. Lyby, hvor *Tinghøi* i Bostrup minder om Salling Herreders fælles Tingsted, maaske Salling Syssels Ting, der 1375 holdtes i Lyby Kirke. *Løverbak* ved Astrup nær ved Nørre Herreds gamle Centrum Norre. *Løffbach Eng* ved Ø. Herrup i Lime Sogn, *Loffuenhøy* eller *Løffuenhøy* ved *Smørholm Fald* og *Smørdal* i Tise Sogn. Muligvis indeholder ogsaa *Løiens Kjær, Løyens Kier, Løuens Kiær* ved *Engeberg* i Vinde (Taxationer 1787, 1800, 1811) det samme Ord som *Løvnsbjærg* ved *Aalbjærg* og *Galgebjærg* Syd for Fly. Engeberg er sandsynligvis et Ingebjærg, der indeholder et Navn for Guden

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Frøy: Inge, Ingve. Det lever videre i Gaardnavnet Engeborg (Ingebår're) i Vinde. Lidt mere tvivlsomt er vel *Liøgnhøy, Liøghøy* i Volling. Det kaldes i Stiftsbogen 1690 for *Liunghøy* og i Taxationer 1796, 1806 *Lynghøj;* men der findes Navne som *Volskjær* ved *Viisholm Vadested, Volstoft, Volborg, Harrepøt,* der kunde rumme Ordene Harg, Vi (Helligdom) og Val (Offer), og der nævnes ogsaa en *Smørbakke* i Volling.

Naar vi i Oddense finder baade Løghøj (nu *Løvehøj* Øst for Byen) og Inghøj, da kunde det ogsaa tyde paa, at her i Hedenskabets ældre Tid havde været Tingsted, i den Tid, da Ing-Frøy dyrkedes. Markbogen 1683 nævner *Storre Løghøy Fald, Løghøy Agre, Inghøy Fald.* Stiftsbogen 1690 har til Oddense Præstegaard *Tinghøy, stor Løghøy og Enghøy,* og en Taxation 1785 nævner *Tinghøy, Løghøy* og *Enghøy.*

Thulens Navn forekommer sikkert i Tulsbjærg, som Markbogen 1683 nævner i Formen *Tulsberre,* baade under Lille Ramsing og Gravgaard i Hindborg.

Der findes Særjorder (nogle Agre) til Oddense Kirke i *Tulsberre Agerskift,* og til Oddense Præstegaard i Vium Kjær, maaske allerede fra Hovgoden ved Viet i en fjernere Fortid? Nord og Syd for Gravgaard laa der to Vange, som ejedes og dyrkedes i Fællesskab af flere Byer, deriblandt ogsaa Herredsbyen Hindborg. Markbogen 1683 siger herom: Hindborg By, Horskjærgaard, Røglinggaard og trende Gaarde, kaldes Gravgaard, haver tvende Vange tilsammen, nemlig Nørrevang og Søndervang. I Nørrevang Nord for Gravgaard laa *Myrholm Fald* (vel af *Myr,* „Mose"), der endnu kendtes 100 Aar efter (1785), og her var 5 sammenhængende Agre i Lille Myrholm „*Blusz Jord* til Lius til Hindborg Kirke", ligesom der fandtes et andet Stykke Kirkejord til Hindborg Kirke i Nørrevang, Nord for Gravgaard (Markbogen 1683).

Blusjord findes mange Steder i Landet, blandt andet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

paa Skive Mark. Det var Jord, hvis Afgift medgik til Vedligeholdelse af Kirkens Alterlys. Til Vin og Brød til Hindborg Kirke laa 6 sammenhængende Agre i *Lille Høy Fald*, som ellers kaldes *Schinderberg Agre*. Efter min ovennævnte Teori om Navneleddet *Skin* i Skinbjærg, vilde det vel have stemt bedre, om det var Skinnerbjærg Agre, der var Blusjord. I Nærheden af det ovennævnte Ingebjærg Fald, der var fælles for Lund, Krarup og Vinde, laa der ogsaa et *Blusjord Fald* i Hem Søndermark, ligesom vi her ved Oddense og Hindborg har Blusjord og Inghøj i Nærheden af hverandre.

Om Tingsted og Rettersted i Hindborg Herred minder jo utvivlsomt *Tinghøys Agre*, *Gallebach* og *Gallerøgel*, der nævnes paa Hindborg Mark i en Taxation 1785. I en Mark, der er fælles for Næstild og Kaastrup i Oddense Sogn, nævner Markbogen *Engebiere Høys Hede*. Dette Ingebjærg er vel næppe identisk med Inghøj, der nævnes i Markbogen for Oddense.

Folk af det ældre Slægtled her paa Egnen, baade i Salling og Fjends Herred, udtalte gerne Endelsen —bjærg, baade i Bynavne og Marknavne, som —berre. Jeg mindes at have hørt: jebberre, ryyberre, iilberre, dååberre, fællemberre for Jebjærg Rybjærg, Ilbjærg, Daugbjærg, Feldingbjærg. Der var ikke stor Forskel paa Udtalen af Endelsen —borg, f. Eks. i Hindborg (hænnbårre eller hæmbårre), og især Viborg (vibberre). Man kan derfor ikke være ganske sikker paa, om det ikke var den gamle Form af Viborg i Vibjærg (Kong Valdemars Jordebog 1231: Wibiærgh), der havde holdt sig i Udtalen vibberre.

Paa Grund af denne lydlige Usikkerhed træffer vi Dobbeltformer som *Engbierg*, *Engebierg* 1683, *Engebiere* 1683, *Engeberre* 1683, *Engeberg* og *Engerberg* 1787, overfor den nuværende Udtale ingebår're, for Navnet i Lund og Vinde, og paa samme Maade har vi *Tulsberre* i

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Oddense og Lille Ramsing 1683, men *Tulsbore* 1784 og 1806 i Lille Ramsing og Ramsinggaard.

Det samme gælder et andet Navn i Lille Ramsing: *Jelsberre Mark* og *Jelsbere Agre,* der nævnes i Markbogen 1683, men som i en Taxation 1784 skrives *Jelsbore.* Der kan næppe være Tvivl om, at Navne med Forleddet Jels— i jysk som Regel rummer Minder om Ordet Jarl, og jeg har i en Afhandling i Festskrift til Vilhelm Andersen (Jarl, Aar og Levmand 1934) søgt at sandsynliggøre, at Jarl var det olddanske Navn for Sysselmand. Det er muligt, at Navnet for den nordligste Tap af Lundø: *Jelsø Odde* eller *Jelser Tap,* indeholder Ordet Jarl, hvad enten Efterleddet nu er Ø eller Ør (Strandbred). Det er vel ogsaa ret sandsynligt, at Navnet paa en Høj i N. Resen, *Jelshøj,* minder om Jarlen. Markbogen 1683 nævner paa en Mark, som er fælles for Resen og Resengaard: Agre sønden for *Jelshøje,* kaldes Offuer Brenning og Neder Brenning. Det er i hvert Fald ikke usandsynligt, at Jarlen kan have haft Tilknytning til den gamle Kongsborg Skivegaard. I Resen Sogn nævner Markbogen 1683 for øvrigt et Navn paa Røgild Mark, der sikkert minder om Tingsted: *Maaleberg Agre. Maalhøj* (Malle, Maale, Maaløv) betyder, som H. V. Clausen først har gjort opmærksom paa, Tinghøj, og der maa vel Nord for Skive, i samme Sogn, hvor Jarlens Høj fandtes, have været holdt Ting.

Skive og *Skivegaard* er vist Betegnelsen for en gammel Fæstning, en Borg af Palissader, ligesom *Stege* og *Køge,* og der er ogsaa Tegn paa, at der ude ved Jarlsbjærget ved Odins Vi kan have været Borge og Befæstninger. I en Taxation 1792 nævnes paa Oddense Mark *Gammelborg* og *Grimsborg,* og det er meget muligt, at *Blidegaard* i samme Sogn, der for øvrigt ogsaa, ifølge Markbogen 1683 for Otting, havde Jord paa Otting Mark, kan have Navn af en *Blide,* en Kastemaskine, der, før

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Krudtets og Kanonernes Tid, traadte i Stedet for et Batteri og slyngede Sten mod Borgens Fjender.

I Lille Ramsing, hvor saa mange af disse betydningsfulde Navne findes, nævner Markbogen 1683 ogsaa en *Torhøi*, og endnu kendes den store Gaard *Torshøj* i Sognet. Gudenavnet Tor er betydeligt mere udbredt i Landet end Odins Navn. *Tordal* i Grønning; *Thorkier Enge* og *Thorckildaggers Fald* i Junget; *Torsrøgel* og *Torsbæk Agre* i Bajlum; *Thorager Fald* ved Vestergaard i Vile; *Torbjærg* ved Kjær og Mollerup i Rødding; *Thorhøj Fald* i Lem — alle minder de sandsynligvis om Torsdyrkelse. Mere tvivlsomt er det vel, om *Thorstoft* ved Bostrup rummer Gudenavnet Tor og ikke snarere Mandsnavnet Tord.

Det er meget usikkert, om *Aarhøj* kan indeholde Ordet *Aar*, Navnet for en betydelig kongelig Ombudsmand og Sendemand, hvis Navn er beslægtet med Ordet *Ærende*. Det er vel ogsaa muligt, at det kan rumme Ordet *Aar*, muligvis fordi man der ofrede for et godt Aar, eller god Aaring, god Velfærd og Trivsel i det kommende Aar.

I Søndermarken, den ene af de to store Vange, som var fælles for Hindborg, Horskjærgaard, Røglinggaard og Gravgaard, og rimeligvis i Nærheden af Store Ramsing, nævner Markbogen 1683 *Aahrhøye*, i en Taxation 1785 fra Hindborg nævnes *Gallebach*, *Gallerøgel*, *Tinghøys Agre* og *Orhøy*, og i en Taxation over Store Ramsing 1800 nævnes *Aarhøi Agre*, *Tingbakken* og *Visholm*. Som vi har Aarhøi Agre i Store Ramsing i Oddense Sogn, har vi ogsaa Aarhøj i Sognebyen Ramsing (Markbog 1683: *Arhøy Fald*, Stiftsbog 1690: *Aarhøy)*. Aarbjærg har vi i Jebjærg (Markbog 1683: *Aarbiere Fald*, Taxation 1784 *Aarebierg)*, og ved Norsgaard i Krejbjærg Sogn findes et *Aarbierg Fald*, ved Kjær i Rødding Sogn et *Aarstofft Fald* og ved Sønder Lem en *Ardahl*.

Det er ikke sandsynligt, at alle Navne, saaledes som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

det synes at være Tilfældet med *Aarbjærg* i Skive Landsogn, indeholder Ordet *Ørn* (Ørnebjærg).

Om *Lowsom Fald* i Oddense (Markbog 1683) eller *Lausum* (Taxation 1792) skulde betyde Lovs-Holm (Lags-Holm) er meget tvivlsomt.

Det fortjener at fremhæves, at der i Oddense nævnes et *Skjoldsbjærg*. Markbogen 1683 gengiver det *Skiolszbiære*, en Taxation 1785 *Skioldsbjerg* eller *Skjoldbjerg*. Ganske det samme er Tilfældet i Skuldelev i Horns Herred, der ogsaa ligger nær ved et Odense, nu Onsved (1085 Othense). Ogsaa i Oddense findes jo en af Sallings Levbyer, Frammerslev. Ved Skuldelev nævner Markbogen *Skiolebiere Mosze*. Ved Herredsbyen Jerlev i Jerlev Herred nævnes *Skioldager*, og i Vorring, Nors Sogn, Hillerslev Herred, nævner Markbogen *Skiold Ager Fald*. Aar Sø var Navnet paa Søen ved Nors (Norsæ), hvor der er gjort et vigtigt Offerfund af Stabler af smaa Guldbaade. *Skjoldager* er en By i Gram, Gram Herred, og *Skjoldager* nævnes ved Øster Løgum, *Skjoldbjærg* ved Genner i samme Sogn. Ved Ørslevkloster nævnes 1584 en Gaard *Skjoldgaard*. Man ser, at det stadig er ved gamle og vigtige Byer, hvoraf 5 er Lev-Byer: Frammerslev, Skuldelev, Jerlev, Hillerslev, Ørslev, og baade ved Gram og i Øster Løgum er der mange Tegn paa hedensk Gudsdyrkelse.

Ved Oddense nævnes endelig ogsaa *Danmarcks Agre* (1683), *Danmarks Ager* (Taxation 1785), som jeg iøvrigt kender fra 5 sjællandske Byer: Ubby i Ars Herred, Frankerup, Eggeslevmagle Sogn, Vester Flakkebjærg H., Ballerup og Sengeløse i Smørum H., og Borup i Gørløse Sogn, Lynge-Frederiksborg Herred. I Vallensved, Øster Flakkebjærg Herred, kendes *Danmarksholm* 1682.

Jeg tør ikke endnu have nogen begrundet Formodning om Oprindelsen til dette ejendommelige Navn. Navnet *Daner* og *Danmark* optræder jo først i Folkevandringstid,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og fra samme Tid stammer vel Lev-Byerne. Danmarks Oprindelse er i Sagnhistorien knyttet sammen med Skjoldungerne, der siges at stamme fra *Skjold*. Dersom en Forbindelse mellem Lev, Skjold, Skjoldunger og Daner kunde paavises i Stednavne, var der maaske en Mulighed for at gendrive de ret dristige Hypoteser om Skjoldungernes hunniske Oprindelse, som nylig er fremsat af Dr. N. Lukman. Herom drister jeg mig foreløbig ikke til at have nogen Mening.

Derimod vil jeg gerne overrække Dr. phil. Gudmund Schütte denne lille Buket af hjemligt Hedenskab fra Salling med Tak og Hyldest.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

HVOR SPROGET GROR

Af Peter Skautrup.

Børn er gode ordmagere. Friske og uskolede leger de med ordene som med byggeklodser. Men de fleste bliver jo tidligt vænnet fra. Skolen og de voksnes korreksen fratager dem snart lysten til selvstændigt og — tilsyneladende — tøvtløst arbejde med sproglig nyskaben. Kun inden for familiens snævre rammer kan den enkelte senere hen have lidt spillerum for sin sprogskabende trang — med kælenavne, spøgende betegnelser for mad, klæder olgn.

„Han er ganske køn, ham — *Nussen*", sagde den unge (d. v. s. om Sidenius). Pontoppidan: Lykke-Per. Rejsen til Amerika. 110.

Blot ganske få bliver ved med livet igennem i deres tale at søge ud over det almengodkendte sprogstof for at få fyldestgørende udtryk for følelsen bagved. En vis psykisk ekstraspænding hos disse mennesker søger udløsning i en sproglig særform, ny for dem selv og måske også glemt i næste øjeblik, men altså tilstrækkelig til at fremkalde den nødvendige afslapning.

„Han (ɔ: Niels Pæjsen i Trevad) havde mærkelige Sprogblomster til sin Raadighed, og jeg har ham mistænkt for, at han selv lavede mange af disse Ord, men jeg havde det som Messing Jens: jeg forstod altid, hvad han mente. „Idag er det noget skummel med mig, Benet gør for meget Vrøvl". En *Plompel* var en „Slog", og en

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Pløg og Knokkel noget lignende". (J. P. Lundøe: Gamle Fjendbo-Ansigter fra Vridsted Sogn. Fra Viborg Amt. 1838. 67 f.).

Aakjær har iagttaget det samme. I et foredrag om „Det jydske Bondesprog" 1916 genfortæller han en samtale mellem to daglejere, hvor sproget også skyder friske knopper: „Det her tar fandenmæ paa æ *Rygstrenger*", siger den ene. Ordet er sikkert dannet i øjeblikket. Der er næppe nogen som helst forbindelse med det anatomiske „rygstreng"! (Samlede Skrifter. IV. 252) — og således kunde der nok nævnes mange exempler.

De fleste skud fra en slig sproggrøde visner imidlertid hen, så hurtigt som talens klang fortoner sig. Ved gentagelse eller personlig forelskelse i et udtryk kan det glide ind i en talemåde, en *sæj*, en „sige", som andre kan sige efter. „Det er lige til det *volmer*, sagde Per Væver, han høstede byg, og der var tre neg over syv agre". — Ellers bliver de kun gemt og husket, hvis de kommer på prent. — „Nede i Grøften ligger Morten (ɔ: haren), *nuffet* ind i den evige Søvn" (Kaj Munk: Himmel og Jord. 141). — Men sådanne enkelte nydannelser når sjælden langt og bliver så godt som aldrig optaget i normen.

Anderledes forholder det sig, når ordene efter deres form hører hjemme i en bestemt og let kendelig ordtype. Det orddannelseselement, et suffix f. ex., der er bragt i anvendelse, binder lettere ordet til en større eller mindre gruppe i forvejen kendte og med samme sprogelement dannede ord. Og slige dannelser har lettere ved at blive optaget i videre kredse, når dannelsesmåden ellers er levende.

I Aakjærs jyske arbejder, i prosa og vers, findes adskillige exempler på den slags dannelser, som er mer eller mindre faste i dialekten, men som for den dialekttalende er umiddelbart forståelige, fordi orddannelsen ved disse afledninger er fuldt levende og kan foregå til hver en

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tid. Fra min egen dialekt (Hammerum herred i Hardsyssel) skal her gives nogle exempler fra et sådant område, hvor sproget den dag i dag har mulighed for at sætte skud. De fleste af dannelserne skulde jeg tro også er kendt i Salling og Fjends herred. Det historiske ser vi i denne forbindelse bort fra, ligesom her kun anvendes en meget grov lydgengivelse.

Der findes i jysk en række verber, som ender paa *-i*, og som i reglen enten betegner en gentaget handling eller en handling, som udføres langsomt, strækker sig over længere tid, tages i „småtag" osv. Til verbet *fnise* har vi en sideform *fnissi*, omtrent med samme betydning, vel nærmest „småfnise". Verbet *ponni* betyder „småsysle", *påssi* betyder „sjokke, trisse rundt, uden at arbejdet skrider", osv.

Til mange af disse verber kan man nu danne substantiver, ligeledes på *-i*, der betegner enten den handlende person eller den enkelte handling, eventuelt også det ved handlingen fremkomne resultat.

Til verbet *påssi* danner man substantivet en *påssi* (omtrent det samme som udvidelsen *påssirö'*), om den, der ubeslutsomt og noget ubehjælpsomt søger at udføre et arbejde, men ingen vegne når. — At *flanni* betyder „le højrøstet, ubehersket", og hertil danner man substantivet *flan'i*, skoggerlatter; fx. „han slog en *flan'i* op". En lattermild person er *flanniworn*, en *flannipå't* ler for et godt ord. — At *blarri* betyder „(få til at) flyde ud, tvære ud", og hertil danner man substantivet *blar'i*, om (blæk)klat, hvad der er tværet ud. Og så fremdeles. Her skal kun behandles personbetegnelserne.

Nu er ikke altid grundordet til stede på den måde — og har måske overhovedet ikke været til. Thi når først typen er dannet, kan der nyskabes ud fra andre grundord. Og for personbetegnelsernes vedkommende kan typen endelig have fået støtte fra nogle sikkert gamle dannel-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ser af lignende udseende, som *bassi*, basse (om person, også om lus; i talrige sammensætninger: *grisbassi*, *vræ·rbassi*, *törrebassi* osv.), *tåssi*, tosse, og *tå'ki*, *tokke*, tokkenok (*tåginåk* eller *tå'kihu'e*, tokkehoved). I al fald gælder det for så godt som alle ordene, at de har en let nedsættende betydning.

Personbetegnelser er følgende:

En *flå ni*, vel dannet til *flane*, bruges især om en kvinde, hvis bevægelser er uskønne, voldsomme.

En *flan'ti* eller en *galflan'ti* er en vild, sprælsk tøs, omtrent det samme som en *flansi*.

En *hjå ni* er et uordentligt, lidt fjantet eller mindre vel begavet kvindemenneske. „Kjesten ... var ingenlunde nogen *Hjaani*, som enhver kunde rende med" (Aakjær: Vadmelsfolk. 23). At dømme efter sideformen *hjå ri* fra Mors synes ordet at være af de ældre og gå tilbage til et *hjarne*. Hertil en sammensætning som *galhjå ni*.

En *hjam'pi* er en klodset, uordentlig kvinde.

En *hjan'ti* ligeså en uordentlig, fjantet kvinde; vel dannet til verbet *hjante*, bære sig plumpt eller klodset ad.

En *hja'pi* er på det nærmeste det samme som en *hjap*, en (h)jappende person.

En *kno'ti* bruges om en person eller navnlig om et dyr, som er lille af vækst; en *kal kno'ti* eller *knotti kal'* er en ikke spæd kalv, lille af vækst. Ordet er dannet til *knort*.

En *kwa'bi* er en tyk, uformelig person, tydelig nok dannet til *kvabbe;* en ålekvabbe hedder også *o·lkwa'bi*.

En *lor'gi* er et dovent menneske, eller en person, som er meget langsom i sin færd og i sit arbejde; til verbet *lurke*, være langsom i sit arbejde.

En *losgi* er en luskepeter.

En *prag'i* er en person, som ikke kan blive færdig med sit arbejde; især i sammensætningen *aw'tensprag'i;* det hører til verbet *praggi*, smøle med arbejdet.

En *skom'pi* er en skummel eller ondsindet person;

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Haaj de endda hat Hold i æ *Skumpi*“ (Aakjær: Po fir glowend Pæl. 41).

En *sle·gi* er vistnok alm. brugt i store dele af Jylland om en granhøj, lang person, en krabat. „En rædle *Slegi*“ (Aakjær: Gammel Jehannes hans Bivelskistaarri. 27 — om Goliat). Det er sikkert en gammel dannelse. I min dialekt (Hammerum herred) var det omtrent ensbetydende med *slo·gi*, der er dannet til *slo'g*, slog, slubbert.

En *slosgi* er en sjusket person (især kvinde).

En *skrå·ni* er en højrøstet, vistnok brovtende person. Fra min barndom husker jeg en person, vi kaldte *æ skrå ni*. Hans virkelige navn har jeg aldrig kendt.

En *slå·ri* om en lad, ugidelig kvinde eller mand. På Mors bruges verbet *slå ri*, „gå og drive“.

I „Po fir glowend Pæl“ og i Esper Tækki anvender Aakjær ordet *slu ri:* „dæ her Stø *Sluri*“, om en kleppert, tamp. Fra min dialekt kender jeg dog kun grundordet *slu r*, slude, stort, klodset stykke.

En *sly ni* er en slubbert.

En *stam'pi* er en fast, lille og tyk person; til verbet stampe.

En *tå·ri* er en tosse, svagt begavet person; en *tå rihu'e*. Om Samsons eftergivenhed over for „bette Trine“ hedder det hos Aakjær: „Tesidst maat' han jo saa gi' sæ, æ *Taari*“ (Gammel Jehannes. 59).

En *twæ ri* er en tvær, vrangvillig person; til adjektivet *tvær*.

En *tulli*, om prostitueret kvinde, er måske et af de ældre ord. Det kan dog også anvendes som kælende betegnelse for et lille barn, der „tuller“ rundt. En *twetulli* kaldtes også en *hwær'ken*.

En *womsi* er en tykmavet person. Her synes at foreligge afledning på *—si*.

En *vra'ti* er en meget lille person.

Der kunde sikkert fra andre egne nævnes mange flere

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lignende dannelser. Og især blandt tilnavne og øgenavne er typen vistnok meget almindelig. Jf. ovf. *æ skrå'ni*. Videre fx. Esper *Tækki*. I fortællingen om skiftingen i Po fir glowend Pæl hedder den gamle trold *Wotti:* vil do saa hels *Witti* fra *Watti* te *Wotti* æ død" (s. 32). — Og i børnenes sprog — eller er det måske de voksnes børnesprog — er dannelsen ligeledes kurant. En and kan hedde en *wa'k-and*, men også en *wa'ki*. Jeg tror nok, at jeg som barn kaldte ællinger for *wa'kier* eller *pyllewa'kier*, og det sidste ord blev så overført til at bruges om ristede sigtebrødsterninger, der så dejligt kunde sejle oven på sødsuppen.

Her er kun nævnt et enkelt lille område, hvor ordavlen stadig kan finde sted. Der findes mange andre områder, hvor der endnu den dag i dag er grøde og liv i sprogets muld. Dette har ikke mindst Gudmund Schütte haft øjet åbent for, og derfor fremkommer da disse linier som et lille forn eller send til gildet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

FIRE GAMLE BILLEDER FRA LUNDØ

Af M. Branôt.

Midt i Lundø By laa indtil 1910 et Sted, som den fremmede uvilkaarligt lagde Mærke til. Stuehuset, som laa helt ud til Vejkanten, adskilte sig fra de andre i Byen ved sit Bindingsværk i regelmæssige, sorttjærede Egestolper. Udhuset, som laa lige overfor paa Sydsiden af Gaardspladsen, havde endnu et godt Stykke tilbage af den lave Væg i Lerklining paa et Fletværk af tynde Stokke. Og begge Huse løftede Taget noget højere end almindeligt. Ikke mindre mærkelige var de sidste Beboere af det gamle Boel, den storskaarne Anders Burchardt og hans lille, fornøjede Kone Karen Marie, „Kammi", som han kaldte hende, disse to Modsætninger, som dog passede saa godt sammen. Spurgte man sig for, fik man at vide, at Stedet blev kaldt „Præstegaarden", uden at dog nogen kunde forklare, hvoraf Navnet egentlig kom. Men noget var der, som godt kunde tyde paa, at det engang havde huset Præstefolk. I Vestsiden af Gaardspladsen laa en lille Æblehave med Stendige ind mod Nabogaarden, og i Nordøsthjørnet laa bag sit Jorddige en anden Stump Have med Frugtbuske, en Mængde Paaske- og Pinseliljer og mange andre Blomster, som ikke dengang fandtes i enhver Have. Ved sin Hygge drog Stedet Børnene og Ungdommen til sig; mangen Aften og Søndag Eftermiddag fordrev de Tiden ved muntert Samvær i Krogen ved Indkørselen for Stuehusets Vestgavl.

Kunde den fremmede nu ikke modstaa sin Lyst, men

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dristede sig ind i Gaarden og nærmede sig Hovedindgangsdøren, standsede Blikket ved den svære Døroverligger, hvor han læste følgende Indskrift i dybt indskaarne Bogstaver:

I H S
Denne Bygning er bekostet af Hans
Rasmussen og Johanne Hansdatter.
Gud bevare den til Forraadnelse. 1722.

Det hellige Navnetræk over disse Linjer havde allerede noget præsteligt ved sig. Og dette første Indtryk blev bekræftet, hvis han blev indbudt til over det stenpikkede Forstuegulv gennem Døren til højre at træde ind i Storstuen, som optog hele Husets Bredde mod Østgavlen. Her hang nemlig paa Indervæggen 4 virkelige Portrætmalerier af Personer, som efter Klædedragten at dømme maatte have levet i en Tid, som ingen kunde huske tilbage til nu. To Ægtepar saa det ud til at være, men vist ikke fra samme Tidsalder. Børnene i Nabolaget gjorde sig tit et Ærinde ind til Anders og Kammi og bad om Lov til at komme ind i Storstuen, hvor de saa betragtede Billederne med næsten højtidelig Andagt. De var jo ikke som de glinsende, men døde Olietryk, som ellers smykkede Hjemmenes Vægge. Nej, disse Ansigter var ligesom levende. De 4 Øjenpar syntes at følge Børnene, hvor de end var i Stuen. Anders tog sig vist ikke synderligt af dem. Men spurgte de videbegærlige Børn Kammi, hvem de mon forestillede, svarede hun paa sin milde, venlige Maade: „Ih, det er jo vores Præstefolk." Og deri havde hun maaske mere Ret, end hun selv helt vidste af, og maaske var der en Forbindelse imellem hine Mennesker og hende, eller rettere hendes Mand, som hun kun havde en dunkel Anelse om.

Ønsker vi nu at søge Oplysning om, hvem de to Ægtepar var, er der kun eet sikkert Spor at følge: Navnene paa Dørbjælken.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1. Med Kirkebøgerne begynder jo, hvad man kunde kalde Sognenes historiske Tid. Den Præst, som lod den første Kirkebog indrette for Sognene her, Henrik Vessalsen Barthling, havde ikke udfyldt mange Foliosider, før han kunde indføre en lille Datters Fødsel og Daab. Hun blev baaret af velbaarne Frøken Jytte Cathrine Friis til Staarupgaard i Højslev Sogn, og blandt Vidnerne var Gaardens Ridefoged, Monseigneur Hans Rasmussen, uden Tvivl den samme, som 10 Aar senere lod sit Navn indskære over Døren til „Præstegaarden" i Lundø.

Vi faar her til en Begyndelse at vide, ikke blot, hvor Hans Rasmussen kom fra, men ogsaa, at han for sit Herskab havde været noget mere end blot Tjeneren, siden han bliver tilkaldt til Barnestads i Præstegaarden sammen med den fornemme Frøken. En Ridefoged var en betroet Mand, og det ser ud til, at Hans Rasmussen har udfyldt sin Plads paa lignende Maade som en af hans Forgængere, hvis Ligsten hans Frues Fader, Hans Juul, for 50 Aar siden havde ladet lægge i Ørslevkloster Kirkes Kor „efter Løfte, for Venskab og vel forskyldt."

Aaret 1715 kom til at gribe dybt ind i Livet paa Staarupgaard. Den 7. Februar døde Henrik Friis, og hans læderbetrukne Kiste blev nedsat i Gravhvælvingen under Korgulvet i Højslev Kirke, hvis smukt udskaarne Altertavle han og hans Frue, Sophie Juul, havde bekostet. Allerede den 22. Marts blev Datteren, Jytte Cathrine, baaret ind for at hvile ved Faderens Side. Der vilde nu blive andre Forhold paa Gaarden. Ridefogden og hans 41-aarige Medtjenerske, Kammerpigen Mademoiselle Dorthea Rasmusdatter, tog da den Beslutning for Livet den 5. Juni samme Aar at lade sig ægtevi til hinanden, ikke i Kirken, men, som det anstod sig, paa Staarupgaard. Kort efter flyttede de over til Baadsgaard, hvis anselige Stuehus de hver Dag havde skimtet paa hin Side Lavningerne og Vigen. Selvejer blev Hans Rasmussen ikke;

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

han kaldtes „Forvalter og Forpagter" under Staarupgaard.

Nu kunde Lykken ret begynde for de to. Baadsgaards Jord var af det lette Sandmuld, som Vinden kan flytte med; til Gengæld var der 14 Tønder Hartkorn af den, derunder en Del gode Enge. Gaarden selv ligger der, hvor Vasevejen til Lundø tager sin Begyndelse, og snart fik Hans Rasmussen Fodfæste derovre. En Maanedstid efter Brylluppet, den 7. Juli, købte han af Sognepræsten i Horsens 3 Boel beliggende paa Lundø, alle lige store, tilsammen 5½ Td. Hartk. Videre god Jord var det næppe; fra det ene af Bolene var Fæsteren rømt uden Pas.

Samtidig med, at Hans Rasmussen overtog Forpagtningen af Baadsgaard, blev han Birkefoged for Højslev Birk, oprettet 130 Aar tidligere af berømmelig Rigsraad, Hr. Bjørn Kaas til Staarupgaard. I Højslev Kirke sad Hans Rasmussen og Dorthea Rasmusdatter nu ikke mere mellem Domestiquerne straks neden for Herskabet. De fik deres eget Stade, det 6. i Rækken, det næst efter Præstefamiliens; de levede jo i Rangforordningens Tidsalder. I Kirken var de rykket ned, i Anseelse blandt Folk et stort Stykke op.

Alt tegnede saaledes lovende for det ikke helt unge Ægtepar. Men snart og brat fik Lykken Ende. Den 14. August 1716 blev Dorthea Rasmusdatter med sit dødfødte Barn nedsænket under Kirkegulvet ud for det Stolestade, hvor hun i 60 korte Uger om Søndagen havde kunnet tænke paa sit Livs Omskiftelser og udmale sig Fremtiden sammen med sin Husbond. Der blev holdt Ligprædiken over hende saa godt som over Herskabet. Og i Kirkegulvet over hendes Grav lod hendes Mand den Gravsten nedlægge, som nu er indmuret i Taarnrummet, og hvis Mindeskrift lyder:

„Herunder hviler salig Dorthea Rasmusdatter med sin dødfødte Datter. Levede i Ægteskab med Hans Rasmussen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1 Aar og 8 Uger. Døde i Baadsgaard Anno 1716 i sin Alders 42. Aar. Gravskrift:

Her ligger under denne Muld en Kvinde, som i Live
var mod sin Næste tro og huld, det Lov kan Dyden give.
Hun som en Kristen leved her. Skønt Legemet her gemmes,
dog Sjælen evig frydes der, hvis Navn hos os ej glemmes."

2. Dorthea Rasmusdatters Navn kom saaledes ikke til at pryde Dørtræet i „Præstegaarden" i Lundø. Hans Rasmussen og Johanne Hansdatter staar der; og vi vender kun et enkelt Blad i Højslev Sogns Kirkebog, før vi træffer disse to Navne sammen. Den 8. Juli 1719 var der Barnestads fra Baadsgaard. Hovedpersonen var en lille Søn, som i Daaben fik Navnet Friderich Christian. De, som skred hen over Dorthea Rasmusdatters Ligsten for at være Faddere og Vidner, var højfornemme Herskaber fra Rydhave og Villestrup, Sehesteder og Juuler.

Hvem Moderen til den nye Verdensborger, Hans Rasmussens anden Hustru, var, vilde vi næppe have kunnet faa at vide, hvis ikke den Protokol var bevaret, hvori Hans Rasmussens næste Ejendomshandel blev indført. Den 2. Juni 1722 overdrog Birkefoged til Højslev Hus, Hans Rasmussen, til Sognepræsten for Gesing-Nørager Menigheder for en Godtgørelse af 420 Sletdaler tvende Boliger beliggende i Linstrup i Vivild Sogn paa Djursland, og som han havde faaet med sin Hustru, Johanne Hansdatter Wilrich, som hendes Mødrenearv. Hende fyldestgør han med Jord paa Lundø, nøjagtig samme Hartkorn som de 3 Boel, han for 7 Aar siden havde købt til sig og Dorthea Rasmusdatter. Det er altsaa egentlig Johanne Hansdatter, der gør Handelen og bringer sin Mand Pengene som Medgift i Stedet for de 2 fjernt beliggende Hussteder.

Fra Aarhus-Randers-Egnen blev saaledes Navnet Wilrich, som ikke er helt uddød her endnu, baaret hertil for mere end 200 Aar siden. I Kirkebøgerne derovre finder vi

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ganske rigtigt Familien, som ikke synes at have været af Rang.

Samme Aar som denne Handel sluttedes, byggede Hans Rasmussen saa paa den ene af Grundene, den, hvis rette Navn var „Krabbolet", den 2-længede Gaard, som alle lidt ældre Lundøfolk mindes under Navnet „Præstegaarden". Bønnen i Indskæringen paa Døroverliggeren, at Huset maatte bevares til Forraadnelse, gik i Opfyldelse; det naaede den Alder, som har været almindelig for velbyggede Bindingsværkshuse fra hin Tid. Historiens Fortsættelse vil vise, hvordan det gik til, at det fik Navneforandring paa sine gamle Dage.

3. Henrik Vessalsen Barthling, som straks efter sin Embedstiltrædelse 1709 lod Sognenes første Kirkebog indrette, fik sit Navn indridset i Døbefadet af Tin i Lundø Kirke, som der staar at læse: „Lundø Kirkes Døbefad. Bekostet 1719, da Henrik Barthling var Sognepræst". 1729 blev han Provst, og foruden at i hans Embedstid Skolevæsenet spirede frem som en ung Plantning, har han indskrevet sit Navn i Egnens Historie ved den Beretning, han afgav om Tilstande og Forhold i Fjends Herred paa hans Tid. Mindre priser vi ham for, at Friherreinde Friis i et af hans sidste Aar, 1744, fik Tilladelse til at ombytte Blytaget paa Højslev Kirkes Kapel med Tegl,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dog nærmest ved Stiftsøvrighedens Eftergivenhed overfor det Anbringende, at der ikke var hensat noget Fond til Kapellets Vedligeholdelse.

1741 døde Johanne Wilrich, og Aaret efter fulgte Hans Rasmussen hende; de blev begravet paa Lundø Kirkegaard; det var jo derovre, de havde deres Selveje, det, de kunde give i Arv efter sig. 1746 tog Provst Barthling sin Afsked. Men næste Slægtsled stod rede til at indtage de ledige Pladser efter dem, og det saaledes, at der nu knyttes Slægtsbaand imellem Præstefamilien i Højslev og Hans Rasmussens Efterkommere. Den, der rykkede ind i Præsteembedet, var nemlig ingen anden end Hans Rasmussens førstefødte Søn, Frederik Kristian, som nu førte Familienavnet Wilrich. Yderligere blev han den 16. Januar 1747 ved Stuebryllup i Højslev Præstegaard viet til den næstyngste af Provst Barthlings 8 Børn, Tvillingedatteren Else Malene, han 28, hun 31 Aar gammel. Saaledes kunde Provst Barthling blive boende hos sin Datter og Svigersøn i Præstegaarden, til han 1752 døde i sit 80. Aar og blev jordefæstet paa Højslev Kirkegaard.

4. Det varede ikke længe, før Slægtstræet skød sin næste Gren. Den 6. December 1747 bar Provstinde Barthling sin lille Dattersøn til Daaben og nævnede hans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Navn: Henrik Wilrich. Et af Vidnerne var Barnets Morbroder, den ældste af Provst Barthlings Børn, Vessal. Ved næste Daab var hans „Kjæreste“ til Stede.

Vessal Barthling var blevet viet til Jomfru Kahl, ung Pige i Præstegaarden, et Par Maaneder før Else Malenes Bryllup med Frederik Wilrich. Han var dengang 36 Aar, og Parret kom til at bo paa Lundø; de var begge med ved hver Barnedaab fra Peder Skovs. Vessal kaldes Monsr.; men hvilken Stilling han havde derovre, ses ikke. Det kunde tænkes, at han bestyrede „Krabbolet“ for sin Svoger. Muligt er det ogsaa, at han var Degn; han kunde være blevet Student uden at gaa videre, eller have begyndt det teologiske Studium uden at fuldføre det. I hvert Fald rykkede han ind i Degneboligen i Højslev, da Formanden, Niels Pedersen Ørum, døde i en Alder af 47 Aar. I Aarene 1758 til 1761 virkede Frederik Wilrich og Svogeren, Vessal Barthling, da sammen ved Højslev Kirke som Præst og Degn. Da Provstinde Barthling døde, 84 Aar gammel, kunde hendes Søn saaledes synge den sidste Salme over hende, og Svigersønnen kaste Muld paa hendes Kiste. — Fra Højslev kom Vessal til Viborg Domkirke som Klokker og Hospitalsprædikant og døde der 1796.

— — —

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I 39 Aar gik Frederik Wilrich Søndag efter Søndag hen over Ligstenen med hans Faders og Dorthea Rasmusdatters Navne. Han døde 1785 i en Alder af 67 Aar. Nu var det godt, at Familien havde Ejendom paa Lundø. Her flyttede den 70-aarige Enke, Else Malene Barthling, ud og boede sine sidste 19 Leveaar i „Krabbolet". Det begynder at blive „Præstegaarden".

5. Frederik Wilrich har formodentlig været svagelig i sine sidste Leveaar, siden han fik sin ældste Søn Henrik som Kapellan. Han blev ogsaa Faderens Eftermand i Embedet. Nu var det ham, som 18 Aar igennem om Søndagen gik hen over Mindestenen ud for 6. Stolestade i Højslev Kirke.

Hvordan Henrik Wilrichs Præstevirke var beskaffent, er og bliver skjult for os. Derimod kan vi se, at han var et Stykke af en Jorddrot. Paa Lundø ejede han 4 Gaarde, 8 Boel, 3 Huse og Sønderskoven, i Højslev 2 Gadehuse, desuden Anneksgaarden i Dommerby samt en Gaard i Tastum. I 1794 var hans Jordtilliggende 37 Tdr. Hartk. Hans Rasmussens 3 Boel havde 7-doblet sig. De fleste af Henrik Wilrichs Sognefolk paa Lundø var hans Fæstere. I Udskiftningsaaret 1798 og derefter skilte han sig af med de fleste af Ejendommene, og da han afviklede ved sin Fratræden 1803, solgte han Husene i Højslev og Re-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sten af Ejendommene paa Lundø, derunder Kirketienden, til Jordspekulanten Wissing i Viborg. Selv flyttede han til nuværende Nr. 21 i Store Mikkelsgade, Enken 1816 til Mogensgade Nr. 40. Han forstod godt at gøre Rede for sine Besiddelser overfor Amtstuen, og hans Eftermand i Højslev, Pastor Ivar Jensen, maatte yde ham sin Skyldighed.

Med Henrik Wilrich slutter næsten 100 Aars Præstehistorie i Højslev. 1709—1803 var Embedet i samme Slægts Værge, en Slags Præstedynasti Barthling-Wilrich.

6. En af de faa Selvejere paa Lundø var Henrik Wilrichs Moder, som havde „Krabbolet", fra hun flyttede derover som Enke. „Præstegaarden" havde det paa en Maade været længe. Her havde jo Præsterne Frederik og Henrik Wilrich 57 Aar igennem taget ind om Søndagen og skiftet. Den smedede Bronceknage, hvor Kjolen hang, naar den ikke var i Brug, er til endnu. Men det var nok i Else Malenes Tid, Navnet kom i Brug. Hun gjorde Stedet til Familiens Enkehjem. Først tog hun mod sin egen Datter Elsebeth, Vinhandlerenken, og hendes lille Dreng, dernæst mod 2 Søstre, Margrethe Elisabeth og Jytte Kathrine, Enker efter hver sin Seigneur, saa der en Tid var 4 Enker, der boede sammen. Overleveringen vilde vide, at disse Damer havde en mageløs Mængde Sølvtøj i Huset: maaske stammer de 2 lave Lysestager af Sølv i gennembrudt Arbejde, som pryder Alteret i Lundø Kirke, fra „Præstegaarden"s Sølvskab.

De 3 Søstre blev baaret op paa Lundø Kirkegaard i Aarene 1798, 1800 og 1804, Else Malene sidst. Nu sad da Elsebeth ene tilbage i „Præstegaarden" med sin Søn, og gennem hende fortsættes Barthling-Wilrich-Slægten, men under et nyt Navn.

7. Som Klokker i Viborg havde Vessal Barthling indgaaet nyt Ægteskab med en Søster til en for længst afdød Købmand i Randers af Navnet Burchardt. Denne

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

havde efterladt sig 2 Sønner, af hvilke den ene blev Købmand i Hjembyen, medens den anden, Anders Burchardt, fik Borgerskab som Vinhandler m. m. i Viborg. Her døde hans Hustru efter 3 Aars Ægteskab, og 1784 giftede han sig saa med Vessal Barthlings Søsterdatter, Elisabeth Friis Wilrich, fra Højslev. Ogsaa dette Ægteskab blev kortvarigt. Allerede 1789 døde Anders Burchardt, og hans Dødsbo viste sig at være et Opbudsbo. Enken flyttede da til sin Moder i „Præstegaarden" paa Lundø, hvor hun døde 1817.

Hermed er Barthling-Wilrich-Slægtens Historie til Ende her paa Stedet. Men den fortsættes gennem Elsebeths Søn, Jens Andersen Burchardt. Han blev Fader til 4 Sønner, Anders, Peder, Henrik og Hans, som alle blev boende paa Lundø, den ældste, Anders, i „Præstegaarden". I hans Families Eje er derfor nu Bjælken, der engang laa over Indgangsdøren, de 4 Portrætmalerier, Knagen, hvorpaa Præsterne Wilrich havde deres Kjoler hængende, samt en Del Papirer, Skøder o. l., der gaar tilbage til Henrik Wilrichs sidste Aar. Af den svære Dørbjælke er udsavet Rammer til Malerierne, men saaledes at Stykket med Indskriften fra 1722 er bevaret.

8. „Kammi, hvem forestiller de?" det var Børnenes staaende Spørgsmaal, naar de var blevet sluppet ind i „Præstegaarden"s Storstue og halvt beklemt mærkede de 4 Øjenpar fra Væggen paa sig, hvor de saa gik og stod i Stuen. „Ih, det er jo vores Præstefolk!" svarede Kammi hver Gang taalmodigt. Det gjorde Sagen endnu mere hemmelighedsfuld for dem; Præstefolkene kendte de da nok. Og Kammi var ikke meget klogere. Men saadan havde hun hørt af sin Mand, da hun i 1855 fra Vinkel i Højslev Sogn kom til Lundø som Anders Burchardts Kone. Han havde det igen fra sin Fader. Jens Andersen va rkun 4 Aar, da han 1789 med sin Moder fra Viborg kom til Bedstemoderen i „Præstegaarden" paa Lundø;

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

men de 4 Enker, han gik hos Drengeaarene igennem, har nok ladet ham vide, hvad han var kommet af. Har der været nogen paalidelig Overlevering bag Kammis Svar til Børnene, skulde det ikke være usandsynligt, at Billederne forestiller 2 af de 3 Barthling-Wilrich-Præster og deres Fruer.

Herren med Allongeparykken og Damen med Hermelinsbræmmen paa Kaaben har levet i Holbergs Tidsalder. Man vilde gerne tænke sig, at de er Provst og Provstinde Barthling. I saa Tilfælde har disse Malerier oprindelig hængt i Højslev Præstegaard.

Allongeparykken maatte vige omkring 1760. Hermed kunde det falde i Traad, at Herren med de bølgede Lokker har tilhørt næste Tidsalder og været samtidig med Ewald og Wessel. Ikke mindre end i Dragt er Afstanden i Præg mellem de to Par. Den yngre, blodrige Type stammer vist i lige Linje fra den tidligere Ridefoged paa Staarupgaard; det kunde godt være Hans Rasmussens Søn, Pastor Frederik Wilrich. Rokokodamen med den høje Haaropsætning vilde da være Else Malene Barthling; men maaske er det kun Ønsket, der finder en vis Lighed mellem hendes Ansigt og de fine Træk under Allongeparykken. En sagkyndig Undersøgelse af de originale Portrætmalerier kunde sikkert bringe Afgørelsen et Skridt nærmere.

Forholder det sig nu omtrent som her antaget, har alle 4 Malerier fra først af hørt til i Højslev Præstegaards Stuer, og det bliver let forstaaeligt, hvorledes de derfra kom til „Præstegaarden" paa Lundø. Else Malene tog dem med sig, da hun som Enke flyttede derover og blev Selvejerske i „Krabbolet". Det var jo hendes Forældres og hendes afdøde Mands Billeder, dyrebare Minder om 70 Aars Liv i Højslev Præstegaard, først som Provstens Datter, siden i 39 Aar som Præstekone.

For os er de 4 Malerier i Forbindelse med Ligstenen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i Højslev Kirkes Taarnrum de synlige Spor efter 100 Aars Præstehistorie. Naar man efter at have læst Gravskriften med Slutordene: „Hvis Navn hos os ej glemmes", fra Taarnrummet gaar op ad Midtergangen og kommer ud for 6. Stolestade, maa man standse en Stund og hellige hende en vemodig Tanke, hvis jordiske Levninger smuldrer under ens Fødder. Hvor handler Lykken ikke lunefuldt med Mennesker! Den 5. Juni 1715 fyldte den Dorthea Rasmusdatters Skød med gyldne Løfter blot for næste Aar at lægge hende og hendes Barn stive og kolde under Kirkegulvet. Fra hende skulde den ene af Barthling-Wilrich-Slægtens tvende Stammer være udgaaet. Men det skulde ikke være saa.

For Dorthea Rasmusdatters Minde kan vi ikke gøre mere end at bidrage vort til, at Slutordene i hendes Gravskrift virkeliggøres. Men vilde det ikke være en smuk og ikke alt for fjerntliggende Opgave for et af Egnens Museer at sikre sig i hvert Fald en Gengivelse i fuld Størrelse af de fire gamle Billeder fra Lundø?

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

GADEJORDENS UDSKIFTNING I TASTUM

Af N. C. Bøgelev.

Loven om Udskiftningen fra Sommeren 1792 satte Fart paa Arbejdet, der var langt mere omfattende og besværlig, end man i Almindelighed regner med. Dels var naturligvis selve Udlodningen vanskelig, dels skulde der i mange Tilfælde bygges, og dels skulde Udmarken ryddes for Sten, og dem var der undertiden mange af. De blev slæbt hen til Skellet og stablet op i Diger. Derved fik man et solidt Hegn. Disse gamle Hegn kan endnu ses som gamle mosgroede Stengærder.

Udskiftningen rev det gamle Bylag i Stykker og spredte Gaardene ud over Markerne. Det kunde jo ikke være til alles Tilfredshed. Man maa huske, at Skovene dengang var større, farlige Vilddyr kunde endnu træffes, og Retssikkerheden var ikke alt for betryggende. Desuden havde man vænnet sig til det hyggelige Samliv i Bylagene, der var som en Familie. Fællesskabets Aand havde helt gennemsyret det lille Samfund. Man delte Sorger og Glæder. Bryllup og Begravelse var for hele Byen, og en ny lille Verdensborgers Indtræden i Samfundet blev imødeset med stor Spænding. Ingen fik Lov at lide Nød, uden at der straks var hjælpsomme Hænder. Selv mange af Indkøbene (Sild, Tjære, o. s. v.) blev foretaget i Fællesskab. Alle Byens Anliggender blev afgjort ved Bystævnet, hvortil der blev indvarslet ved Ringning med Kirkeklokken; men 1561 blev det forbudt, og saa kom Byhornet i Brug. Ved samme Lejlighed blev det forbudt Præsten at deltage i Bystævne.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1802 var ca. Halvdelen af Danmarks Jord udskiftet, og efterhaanden viste det sig, at alle var tilfredse, ogsaa de, der var kommet til at bo længst ude. Der var Drift og Fremgang over det hele, Jorderne forbedredes, den „gamle Matrikel" blev uretfærdig som Skattegrundlag, og i Aarene 1806—22 udarbejdedes en ny, som blev gældende fra 1844 til 1903, da Skattegrundlaget i Stedet for Hartkorn blev Ejendomsskyld.

Det ser ud til, at denne nye Matrikel har sat ny Fart paa Udskiftningen og maaske ogsaa paa Kortlægningen af Jorderne. I alt Fald findes der paa Museet et meget smukt og velbevaret Kort, venligst overladt Museet af Landinspektør Balling-Engelsen, over Herregaarden Astrups vældige Jordtilliggender. Kortet er meget interessant ved de mange Navne paa de forskellige Skifter, Vange og Lodder. Men hvad nu Udskiftningen angaar, saa var den ikke gennemført alle Steder. Der var endnu Fællesjord. Sagen er nemlig den, at i Fællesskabets Tid laa længst ude fra Landsbyen Almindingen, ubrugelig Jord, der var dækket med Lyng eller Skov, indenfor denne, altsaa nærmere Byen, laa Overdrevet, som var Bymændenes fælles Græsmark. Her gik alle Kreaturerne, og det var mange, især naar, som det ofte hændte, flere Byer var fælles om samme Overdrev. Det var naturligvis ikke let at holde Rede paa, hvem alle disse Dyr tilhørte. Det gik an med Køerne, hvis Horn man kunde mærke; værre var det med Kalve, Faar, Gæs, Kalkuner o. s. v. Man havde her kun Byhyrdens Udsagn at holde sig til. Men naturligvis, alle kan tage Fejl, ogsaa en Byhyrde, derfor sørgede man for at staa sig godt med ham, saa han ikke altid skulde „tage fejl" til den forkerte Side. — Efter Overdrevet kom man til Bymarken, som var opdelt i 5—7 Vænger. Det var Kornmarkerne. Men hjemme ved Gaardene laa som Særeje Kaalgaarde, Lukke og Toft. Lukke var en lille indhegnet Græsmark, vistnok beregnet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

til Smaakreaturerne. Den ses endnu mange Steder. Toft var egentlig det samme, men en Del større. Endnu har mange Gaarde en Toft. Den ses ikke; men Navnet er bevaret.

Men endnu var der et Stykke Fællesjord, nemlig det, der laa mellem Bygningerne og ud til Byvejen. Det var den saakaldte Forte eller Gadejord; ogsaa den ses endnu som Forhave, Stakkeplads, Strøsted el. lign. Denne Gadejord, som altsaa ikke var udskiftet sammen med det øvrige, er yderst interessant. Den har i det daglige Arbejde og Fællesskab spillet en stor Rolle, og som Samlingsplads for baade Børn, unge og ældre har den grebet dybt ind i det kulturelle Liv. Det er uimodstaaeligt her i Spørgsmaalet om Gadejord at gengive en gammel Beretning fra Balling:

I Aaret 1725 skrev en Degn følgende til Kong Frederik d. 4.:

„Stormægtigste, allernaadigste Arveherre og Konge.

Da jeg ingen anden har at haabe paa og raabe til end Gud i Himlen og min Konge paa Jorden, tillader jeg mig i allerdybeste Underdanighed at klage min Hjertens Nød og Anliggender paa efterfølgende Maade:

1. Har jeg i samfulde 15 Aar, siden jeg blev Degn her, ingen Degnebolig haft. Ældre Mænd her i Sognet siger vel, at der er udlagt en Plads til Degnebolig, men hvor den ligger, ved jeg ikke.

2. Har jeg været nødt til at leje en Stue i Skive, hvorfra jeg maa gaa en stærk Mil til mine Sogne, om Vinteren i Sne og Regn i største Livsfare, saa jeg bliver træt og mødig, og har givet i Husleje 75 Sletdaler.

3. Er Velb. Lassen til Bustrup Patron til Balling Kirke tit og ofte anmodet af Stiftsbefalingsmand Rosenkranz, at han skal bygge en Degnebolig; men intet sker, hvorimod velbaarne Niels Linde paa Kærgaardsholm, Patron til den anden Kirke, har tit og ofte tilbudt sin Part til en Degnebolig.

4. Nyder jeg ikke ¼ af det, som jeg efter Loven har at leve af. Jeg nyder kun 1 Skp. Byg af nogen Mand, enten

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

han skal svare 8 Tdr. eller 4 Tdr. Ikke heller Brød eller Kage, som Loven byder.

Hvorfor jeg allerunderdanigst vil haabe, at Gud vil opvække Deres Maj.s milde Sind og kongelige Hjerte imod mig, saa jeg kan faa Bod for min Elendighed og Fortrykkelse. Thi om det maatte behage Deres kgl. Maj. at forespørge vor Stiftamtmand og Biskop om min Sags Elendige Beskaffenhed, vil deres Erklæring blive saaledes, at Deres Majestæt kan erfare, at jeg intet vrangt har foregivet, men dulgt mange af mine Fornærmelser.

Jeg forbliver i Ydmyghed min allernaadigste Arveherres og Konges allerunderdanigste Undersaat.

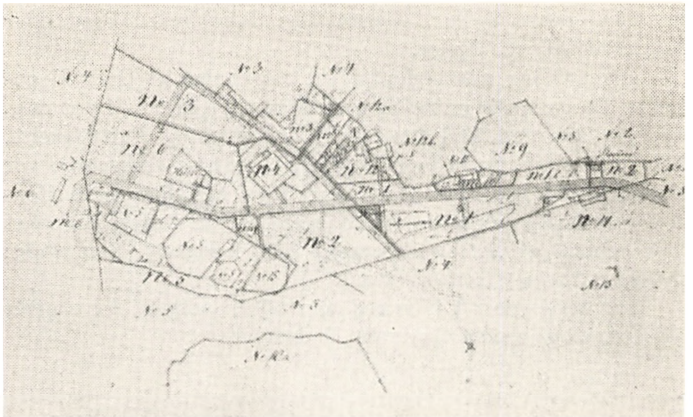
Balling d. 2. Aug. 1725.

Laurs Christensen".

Endnu Aaret efter var der ingen Degnebolig i Balling. Herremanden har ikke rørt en Finger i den Anledning. Biskoppen attesterer, at Grunden alene er Lassens Selvraadighed. Herremanden paaberaaber sig stadig, at han ingen Grund har til Degnebolig, men saa tilbyder Bymændene ham et Stykke Gadejord, og saa vil Regeringen ikke finde sig i Udflugter længere, men befaler, at Amtmanden skal lade en Degnebolig bygge for Herremandens Regning og om fornødent pante ham for Betalingen. Saa faldt Herremanden tilføje, og Balling fik en Degnebolig paa Gadejorden.

Gammeldags, forældet og upraktisk var det naturligvis med fælles Gadejord, undertiden kunde det give Anledning til Rivninger, og efterhaanden som Jorden steg i Værdi, var der emsige Byfolk, der paa en eller anden Maade tog til sig af Gadejorden og indhegnede den. I Beretningen fra Tastum hedder det om Peder Nielsen, Simon Pedersen og Jens Clemmensen, at de har „indtaget" et Stykke Gadejord til Lukke. Men iøvrigt enes man godt om det i Tastum. Udskiftningskortet ser saaledes ud:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Lodmodtagernes Navne er følgende:

Nr. 1 Christen Jørgensen, Nr. 2 Simon Christensen, Nr. 3 Just Johansen, Nr. 4 Jens Clemmensen, Nr. 5 Niels Mogensen, Nr. 6 Christen N. Bek, Nr. 7 Niels Christensen, Nr. 8 Niels Lerke, Nr. 9 Simon Nielsen, Nr. 10 Andreas Hass, Nr. 11 Simon Pedersen, Nr. 12 Frederik Hansen, Nr. 13 og 14 Peder Nielsen og Christen Jørgensen Huus.

Tastumboerne tager selv Sagen i Haand. Den 27. Maj 1847 vedtager Bymændene Udskiftningen og udnævner Sognefogederne Anders Nielsen, Feldingbjerg, og Anders Christensen, Gammelstrup, til Taksationsmænd. Landinspektør Erichsen er den tekniske Leder af Arbejdet. Erichsen var egentlig kun Landmaaler som saa mange andre dengang. Men det kunde ikke give sin Mand nok, derimod en sikker ekstra Indtægt, saaledes at Landmaaleren kunde erhverve sig en af Sognets største Gaarde og var en fin Mand mellem Bønder. Saaledes ogsaa med Erichsen. Han ejede Lundholm fra ca. 1820—47, flyttede derefter til Skive til den saakaldte Erichsenske Gaard i Nørregade, hvor nu Vulkan ligger. Her boede han til sin Død 1849 og efterfulgtes af Sønnen Emil Erichsen, Slagter og Byraadsmedlem. Landinspektør Erichsen er Oldefar paa mødrene Side til Otto L. Sø-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

rensen og Søskende, Skive. — Udskiftningsarbejdet skrider fremad, og Bymændene er tilfredse. Kun er der lidt Tvivl, om noget Hedejord, tilhørende Jens Clemmensen og Niels Mogensen, er Gadejord eller ikke; men man enes saa om at tage Halvdelen til Gadejord, og „Erichsen maa fortsætte sin Udskiftnings Forretning". Man gaar ud fra Kortene fra Udstykningen 1795. Det var nogle „højst maadelige Udskiftningskort", optaget af Landmaaler Schuchardt, om hvem Otto L. Sørensen giver følgende Oplysninger: Generalkrigskommissær v. Schuchardt var Herregaardsslagter og ejede en Mængde Gaarde, deriblandt Hagebrogaard og Skivehus. Han opmaalte Vinde 1788. Han var gift anden Gang med Elisabeth Ring, og hendes Søn, Justitsraad Hans Jørgen Ring Fønss, ejede Ørslevkloster. — Man enes om, at det gamle Hartkorn for hver Lodtager skal være Maalestok for Anparten i Gadejord. En fælles Grusgrav gaar til Fradrag, inden Delingen foregaar. „De udlagte Huuspladser i Gaden, som er uden Gammelhartkorn, men indtagne under andre Jorder, nyder ingen Andel i Gaden". Med alle disse Forarbejder og Forhandlinger hengaar to Aar, og saa hedder det: Aar 1849 d. 27. Juli mødte Landmaaler Lorentz Lund Erichsen hos Simon Christensen i Tastum for at fortsætte den af hans sal. Fader paabegyndte Udskiftningsforretning. Her vedtages den Bestemmelse, at „Hvis Forordningen tillader, at en Gymnastikplads ved

Proprietær, Landinspektør
E. C. A. Erichsen til Lundholm
f. i København 1795, d. i Skive 1849

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den paa Gaden opførte Hjælpeskole, samtykker man i at saadant udlægges med befalet Størrelse". Endvidere tages Bestemmelse om Hovedvejs og Bivejes Bredde, 4, 6, 8, 12 Alens Bredde. „Samtlige Lodtagere er behjælpsomme med at gøre de ny udlagte Veje passable".

Landmaaler L. L. Erichsen.

„Saaledes vedtaget, hvilket vi ved vor Haandskrift bekræfter".

Saa udarbejder L. L. Erichsen en Delingsplan, saaledes som det fremgaar af omstaaende Kort med de vedføjede Navne. Ogsaa den er Bymændene tilfreds med, og hele Resultatet forelægges nu Herredsfogeden i Viborg, hvor Retten blev sat „Aar 1849 Tirsdagen den 7. August Formiddag Kl. 10 paa Herredernes Thingsted". Herredsfoged Borgen tager særdeles velvilligt paa Sagen. Der var ganske vist sket den formelle Fejl, at Skønsmændene var „uden Rettens Udmeldelse", men Borgen resolverer: „Mod Taxationen findes intet fra min Side at erindre, og da samme udelukkende anvendes til at udskifte en fælles Gade, som alle de paagældende besidder med fuld Ejendomsret, saa antager jeg ikke at kunne have noget imod, at Mændene ikke af Retten er udnævnte, eftersom Mændene om samme var forenede og det iøvrigt er iagttaget, at Taxationen er skreven paa behørig stemplet Papir". Samtlige tilstedeværende mødte Personer afgav den Erklæring, at de havde selv eller ved andre underskrevet de fremlagte Forretninger, undtagen Madssine Hass, som dog sammen med alle de andre er-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

klærede, at hun var fuldstændig tilfreds. Der bliver bevilget Bymændene en Udskrift af Justitsprotokollen, de betaler i Omkostninger 1 Rigsbankdaler, 4 Mark, 8 Skilling. Saa drager de hjem, Gadejorden i Tastum er udskiftet.

Udskriften blev opbevaret paa den største Gaard, nemlig hos Simon Christensen, Vejsgaard, nu Niels Odgaard, Tastumgaard, af hvem den interessante Sag med alle Dokumenter venligst er overdraget Skive Museum.

Om Lorentz Lund Erichsen fortæller Otto Sørensen, at han er født paa en Rejse fra Aarhus til Skive, da Forældrene vilde besøge Liselund ved Viborg. Her boede Lorentz Lund, tidligere Skivehus. Landinspektør L. L. Erichsen var gift med Caroline Therkildsen, Datter af Skolelærer og Kirkesanger Niels Therkildsen i Skolen i Adelgade, hvor nu Gregershus er bygget. Erichsen boede først i Thinggade, hvor nu „Elite" har til Huse, senere købte han Gaarden Syd for „Skive Kafferisteri" i Nørregade. Her døde han 1889. Han var Medstifter af Skive Sparekasse og havde først Kontortid i sin Stue i Thinggade et Par Timer om Ugen. Senere fik han mere at gøre som Leder af Sparekassen og overdrog saa sin Forretning til Broderen, Landinspektør Niels Bay Velling Erichsen, født paa Lundholm og Fader til den kendte Forlægger Christian Erichsen, København.

Paa Museet opbevarer man Sparekassens Klokkestreng. Paa dejlige Sommerdage vilde man hellere sidde ude i Haven, og kom der saa en Kunde i Sparekassen, kunde han bare trække i den fine, haandsnoede Klokkestreng.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ANDRE TIDER

Af J. C. Hansen.

For nulevende Mennesker, der først er kommet til Skelsaar og Alder under eller efter sidste Verdenskrig, er det ret vanskeligt at forstaa de økonomiske Kaar, hvorunder ældre Slægtled levede, ja, man kan vist godt sige, at det er nærmest umuligt for dem at forstaa, hvor faa Penge ældre Tiders Mennesker havde mellem Hænder.

Den, der læser nedenstaaende Forpagtningskontrakt, der angaar Eskjær, og som stammer fra 1771, kan, hvis han kender noget til Landbrugsvarer af i Dag, anstille nyttige Betragtninger.

Der blev dette Aar paa Eskjær, der da var en Gaard paa 64 Tdr. Hartkorn, saaet 50 Tdr. Rug, 38 Tdr. 7 Skpr. Byg og 117 Tdr. Havre.

Forpagtningssummen, som den nye Forpagter skulde udrede, var 1500 Rigsdaler; men dertil kom en aarlig Afgift til Viborg Latinskole paa 7 Tdr. 1 Skp. og 3 Fdk. Byg at betale efter Viborg Stifts Kapitelstakst.

Hvad det betød i Penge, kan efterfølgende Liste over Kapitelstaksterne i Forpagtningsaarene 1771—1777 give et Begreb om.

	1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777
Rug ..	18 M.	24 M.	22 M.	11½ M.	16 M.	20 M.	11 M.
Byg ..	11½ M.	13½ M.	15 M.	7 M.	7½ M.	9 M.	7 M.
Havre	7 M.	9 M.	11 M.	5 M.	4¾ M.	7 M.	4 M.

Alt ansat pr. Tønde.

Ejeren skulde endvidere have 50 Tdr. Havre, 12 Læs Hø, Havre- og Rughalm til 8 Heste, samt Græsning til 8

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Heste og 7 Køer og endvidere Halm til de 7 Køer om Vinteren. Endelig 10 Stk. Beder at levere inden hvert Aars Mikkelsdag.

Hvad saadanne Beder var værd, er ikke let at have noget Begreb om; men maaske kan mere vidende end nærværende Forf. slutte sig til noget af Prisen paa Lam.

Lam skulde ikke leveres; men Ejeren kunde fordre Lam for Betaling, og denne var i Forsommeren til 3 Uger efter St. Hans 2 Mark og 8 Sk. Naar de havde nydt mere af Jordens Fedme i Form af Græs og maaske ogsaa noget af Forpagterens Korn, da man vel ogsaa dengang havde for Skik at lade Lammene gaa løse, steg de i Pris til den vældige Sum af 3 Mark pr. Stk.

Den gæve Ejer har ogsaa tænkt paa sine tro Hovbønder, og han paalægger derfor Forpagteren, at han i Høslættiden skal levere dem 3 Tdr. godt Øl og 10 Potter Brændevin.

Ejeren af Eskjær paa denne Tid, Major, *J. C. v. Geistler,* havde købt Gaarden i 1768 for 50,010 Rigsdaler, og han afhændede den i 1781 til Justitsraad *Chr. Lange* for 49,100 Rigsdaler.

Om *v. Geistler* kan man læse i „Danske Herregaarde, Jylland", S. 350, og „Skivebogen", Bind 15, S. 54.

FORPAGTNINGSKONTRAKT

mellem von Geistler og Mads Nysom om Eskjær Hovedgaard. Morsø Herreders Justitsprot. 1777. fol. 283 b.

„Jeg Johan Christian v. Geistler til Eskjær, Deres kongelige Majestæts bestalter Major af Cavalleriet, tilstaar herved, at der imellem mig og Mads Thomassen Nyssum, nuværende Forpagter paa Jungetgaard, om Eskjær Hovedgaard og herefter meldende Tienders Forpagtning fra Dato af til 1. Maj 1777 er sluttet og indgaaet efterskrevne Kontrakt:

1.

Forpagteren overtager af Eskjær Hovedgaards Mark og Ejendom til Brugelighed al den Jord, Eng, samt Græsning

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i Mark og Skov, som i min og Formands Tid til Pløjning, Sæd og Græsning, samt Høbjergning har været brugt, hvorunder ej forstaas den Andel Ejendom af Hovedgaards Takst, som Eskjær Bønder nu i Fæste haver, hvilke ikke skal vedkomme Forpagteren. Marken bruges saaledes som den nu er inddelt: i 10 Aarsgøder, hvoraf 5 aarlig besaas, saasom 1 Kjærv Byg, 2 Kjærve Rug og 2 Kjærve Havre; dog om et eller andet Stykke Jord kunde være, der ej var saa tjenlig til den Sæd det tilfaldt, tillades det Forpagteren, naar han forud lader mig det vide, at saa et andet Slags Sæd. De øvrige 5 Aars Gøder udlægges til Græs hvoraf hegnes til Høslæt dette Sommer 3 Aars Gøder, men siden ej aarlig uden 2de, med mindre Kvægsvagheden skulde paakomme. Til Byg skal Forpagteren forsvarlig gøde Jorden med den Gødning, som næste Vinter forved er samlet, saa han ej uden min Tilladelse maa bruge noget om Foraaret af den da værende Gødning, som er samlet om Vinteren. Gaarden skal Forpagteren saaledes med Kreaturer besætte, at hver Aars Foder paa 1 a 2 Gulve nær vorder udtæret, og hvad deraf maatte blive tilovers, sættes i Stak paa et bekvemt Sted, som ved Bønderne forrettes.

2.

Til Forpagterens Bopæl lader jeg paa den Plads, som jeg dertil udser, opbygge 14 Fag nyt Hus, hvorudi fornødne Værelser indrettes med 2de Skorstene, en Ovn og en Kedel-Grue og forsvarlig Loft. Alle Ladegaardshusene, som ved Forpagtningens Antagelse, der sker straks, sætter jeg i saadan Stand, at Forpagteren derudi kan have sit Foder, Korn og Kreaturer uden Skade, og holder jeg i Forpagtningstiden alle Husene i behøvende Stand, undtagen hvad som ved Forpagterens Folk kunde blive beskadiget, saasom Vinduer, Hængsler, Kroge og Stabler, baade paa det nye Hus og Ladegaardshusene, hvilke i saa Fald af Forpagteren repareres. Alle Fæ-Baasene i Husene lader jeg paa alt Træværk overtjære og det øvrige af Væggene overkalke, saa og alle Jernbindslerne udgløde. Af Ladegaardshusene reserverer jeg mig en stor Stald med Loft, samt Hønse- og Duehuset med Svinestien derunder, saa og hvis Rum og Lejlighed i Laden at sætte mine egne Vogne og noget Egetømmer og dem uden Forhindring at udtage og indsætte, naar behøves. Det Sted, jeg forhen har brugt til mine Svin, skal Forpagteren og have til sine Svin at ligge udi.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

3.

Forbemeldte Gaardens Avling i Henseende til Pløjning, Sæd, Høst, Høbjering, Tærskning, Rønsning, Kasten, med videre deraf dependerer (afhænger), skal Hoveribønderne forsvarlig forrette, som de i min Tid gjort haver, og skulde noget af anførte ej ved Bønderne kunne blive forrettet efter de Bønderne meddelte Hoverireglementer, skal jeg forskaffe Forpagteren det forrettet. I de øvrige haver han nøje at paase, det Bønderne forretter saa meget Arbejde, Forordningen befaler, daglig, og naar saadant deres Dagsarbejde er tilfulde bestilt, at uddele de dem tilkommende Billetter, som Forpagteren af mig leveres, i Fald jeg ej finder for godt selv ved en af mine Folk at lade Billetterne uddele. Hvad Dispute (Strid), Forpagterens Arbejde angaaende, som skulde falde imellem Forpagteren og Bønderne, andrages straks for mig eller Fuldmægtig, som uden Ophold ser Disputen afgjort, saa at Forpagteren ingen Ophold med sit Arbejde skal lide.

4.

Forpagteren nyder til Oppebørsel paa Kjærven Grønning og Rybjerg Kirke-Korntiende og Jebjerg Kirke- og Konge Korn Tiende, Bygtiende i bemeldte Jebjerg Sogn iberegnet, hvoraf Forpagteren aarlig svarer og leverer til Viborg latinske Skole 7 Tdr. 1 Skpr. 3 Fdk. Byg eller Penge efter Kapitels Taksten i rette Tid foruden Skatterne af bemeldte Korn Bygtiende, og maa ingen af de tiende ydende overlades deres Tiende undtagen Christen Henriksen i Jeberg, som i Forpagtningsaarene beholder sin Bygtiende af Kongetienden eller den Del, som ligger til Skolen, uden Betaling. Ved Tiendernes Aflevering ses nøje efter, at ingen ufornøden Ophold sker for Bønderne, og forundes Forpagteren, om fornødiges, 2de Husfolk daglig i Gulvene til Tiendens Fratagelse.

5.

De Bønder paa Eskjær Gods, som har af Hovedgaardens Mark i Fæste, og hvoraf de til mig har svaret alle 3 Tiender paa Kjærven skal i Forpagtningsaarene til Forpagteren yde alle 3 Korntiender med Kvægtienden, ligesom Forpagteren og uden Betaling i bemeldte Tid oppebærer min Andel Kvægtiende af Grønning, Ryberg og Jeberg Sogne.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

6.

Naar Forpagteren sælger sine Stude, skal han af Godset have behøvende Drivere til en Dags og Nats Drift og Opsyn og Vogn til 2 Læs Hø, aarlig 2 a 3 Mil, men ej over Sundstæder; desuden nyder han aarlig 6 Gaardes Rejser paa 2 á 4 Mil, dog ej over Sundsteder, uden Forpagteren betaler Færgepengene.

7.

Der forundes Forpagteren behøvende Vogne aarlig til hvad Sæderug han kunde behøve paa 2 Mil eller til Skive, saa og en Vogn aarlig til Viborg, om behøves, og 4 Vogne aarlig 2 Mil eller til Skive, dog saa, at Forpagteren betaler Færgepenge, om han vil føre dem over Sundsteder.

8.

Naar Forpagtningen udløber, forskaffer jeg ham af Godset 16 à 20 Vogne til hans Godses Bortførelse paa 3 à 4 Mil, dog ej sker Kørselen i Bøndernes Sæde- eller Pløjetid, ikke heller over Sundsteder, uden Forpagteren betaler Færgepengene.

9.

Af Godsets Mand- og Kvindekøn tillades Forpagteren at fæste behøvende Tjenestefolk, naar de i lovlig Tid bliver fæstet og lovlig har opsagt deres Tjeneste hos den Mand, de tjener.

10.

Intet af Foeringen maa Forpagteren lade komme fra Gaarden uden hvad, som forhen meldt, medgaar til Studenes Drift og i Tilfælde, at Bønderne paa Eskjær Gods kom i Fodertrang, og fra Gaarden kan undværes, da Forpagteren i saa Fald assistere dem, som han igen Aaret efter annammer af Bønderne in natura.

11.

Forpagteren leverer aarlig til Gaardens Tækning eller min Afbetjening 30 Læs Rugtag, 3 Traver Kjærve til Læsset, og hver Kjærv til 8 Pund, og hvad derover et Aar kan samles og leveres, decourteres (afkortes) i de andre Aar, dog hvad som det sidste Aar kan være tilovers, naar det fulde er leveret, beholder Ejeren uden Betaling.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

12.

Den Gødning, som bliver af mine 8 Bæster, reserverer (forbeholder) jeg mig saa meget af, som til Haugen aarlig forbruges, og hvad som deraf bliver tilovers, beholder Forpagteren. Frugthaugen reserveres fra Forpagterens Brug, hvorimod jeg lader ham indlukke en god Plads til fornøden Kaal og Jordfrugt.

13.

Kommer Bøndernes Kreaturer ind paa Hovedgaardens Mark, betaler de af hvert stort Høved 2 Sk., og hvert lidet Høved 1 Sk. til Indløsningspenge og Skaden desuden efter rimelig Taksation at erstatte.

14.

Bønderne nyder fri Græsning paa Gaardens Mark ved Udstederne til deres Bæster, naar de er til Hove, saaledes som i min Tid har været brugelig.

15.

Forpagteren giver Eskjær Bønder aarlig om Høslætten, som Brug haver været, 3 Tdr. godt Øl og 10 Potter Brændevin.

16.

Forpagteren lader selv paa egen Bekostning sine Skorstene feje og renholde, og erstatter han Eskjær Ejere al den Skade han maatte tilføjes af ulykkelig Hændelse (som Gud naadelig afvende) ved skødesløs Omgang af ham eller Folk med Ild, Lys, Tobaks Røgen etc., der ligeledes erstattes Forpagteren af Ejeren, om han i saa Maade tilføjes nogen Skade af Ejeren eller Domestiquer (Tjenere) og Folk; til den Ende Forpagteren med mig tilser, at ingen Tobaks-Røgen i eller nær ved Ladegaarden bruges.

17.

Den paa Gaardens Mark allerede i Jorden nedlagte Vinter- og Foraarssæd, nemlig Rug 50 Tdr., Byg 38 Tdr. 7 Skpr. og Havre med løs Strøymaal 117 Tdr. betaler Forpagteren til mig efter 4 Dages Forløb eller mod Kontraktens Annammelse à Tønden à hver Slags efter dette Aars Viborg Capitelstakst for sidste Aars Afgrøde. Hvor imod Forpagteren, om det af mig forlanges, skaffer lige Kvantum god ren og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

forsvarlig til det Aars Sæd, hvis Afgrøde i Aaret 1777 skal høstes, hvilket jeg betaler ham efter det Aars da sættende Viborg Capitelstakst.

18.

Forpagteren leverer aarlig til mig i saadanne Kvantiteter (Mængder) og paa de Tider, som forlanges, 50 Tdr. Havre med løs Tønde-Top Maal uden Betaling. De øvrige Kornvarer af Rug og Byg, som Ejeren til sin Husholdning aarlig maatte behøve, leverer Forpagteren mod Betaling efter hvert Aars Capitelstakst i Viborg Stift; dog skal Ejeren modtage alt det Korn, han saaledes behøver, inden hvert Aars Kyndelmisse, paa det Forpagteren kan vide, hvad Korn han til andre kan sælge. Saa leverer Forpagteren og af hvert Aars Afgrøde saa meget godt og frisk Halm paa de Tider, naar forlanges, de 2de Parter Havre og den 3die Part Rug, brøjet og bundet i Brødinger, som Ejeren til de 8 Bæster forlanger og behøver, og paa samme Maade leverer Forpagteren til Ejeren 12 Læs godt Hø aarlig af Hakkildskjærs Eng eller andet godt Hø til Bæster, foruden han leverer hvad Halm til Hakkelse til fremmede Bæster maatte behøves, alt uden Betaling.

19.

Fornøden Græs paa de uhegnede Baaser eller Agrene forskaffer Forpagteren mig uden Betaling til 8 Bæster og 7 Køer lige saa godt som til sine egne, saa og Foder til bemeldte 7 Køer om Vinteren saaledes at en af mine staar i Baas med en af hans de bedste, og paa saadan Maade alle 7 Stkr. at staa ved 7 af hans de bedste. I Stedet for Faar at føde og græsse for Ejeren leverer Forpagteren aarlig til hver Micheli (Mikkelsdag) i Forpagtningstiden (undtagen det første Aar, siden jeg i dette Sommer har udtaget Faar til Græs, da han ingen leverer) 10 Stkr. gode Beder at slagte, og om Vinteren, naar jeg forlanger, 6 Stkr., for hvilke 6 Stkr. Beder jeg betaler Forpagteren, hvad vi bliver enig om. Hvad Lam jeg til Husholdningen behøver, leverer Forpagteren mig imod Betaling Stykket 2 Mark 8 Sk. indtil 3 Uger efter St. Hansdag og fra den Tid indtil 3 Uger efter Høst betaler jeg 3 Mark for Stykket. Dog reserverer Forpagteren de Lam, han om Vinteren vil tillægge, saa han af dem ingen, uden han selv vil, leverer. For Mølleren i Saltbæk Mølle skal Forpagteren aarlig græsse og føde en Ko paa den Maade,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som om mine egne anført er; ligesaa græsser Forpagteren, dog alene i Sommer, ved sine egne Bæster 6 Stkr. Bæster for Sgre Speitzer, for hvilke 6 Bæster jeg betaler Forpagteren 6 Rdler.

20.

Ejeren reserverer sig 3 Stk. Svin i Gaarden og Marken Vinter og Sommer, hvoriblandt 1 So med sin Yngel om Sommeren; men om Vinteren forlanger Ejeren ej højere Antal end bemeldte 3 Stkr., med mindre at i Stedet for et fuldkomment Svin Ejeren da vilde haft 2de Sommergrise. Ligesaa maa mine eller Ejerens Høns, Gæs eller Ænder ubehindret gaa i Gaarden blandt Forpagterens, dog Gæs om Sommeren, før Kornet er i Hus, enten mig eller Forpagteren tilhørende, maa ej være i Gaarden.

21.

Forpagteren skaffer aarlig Agergræs om Sommeren at tyre fremmedes Bæster paa, som naar nogen kommer til mig enten i Besøgelse eller andet Ærinde.

22.

Forpagteren faar til Brugelighed ved Syn de herværende Jern Bindsler til Brug, som han selv holder vedlige og ved Fratrædelsen afleverer samme i lige Stand, som de blev annammede.

23.

Alle paabudne og paabydende Skatter af Forpagteren, Familie og Folk, samt Hestestalden betaler Forpagteren selv, ligesom han og anskaffer og holder paabudne eller paabydende Rytter- og Dragonheste, saa og Stutteri efter Forordningen, imod at han nyder, hvad derfor vorder godtgjort.

24.

Skulde Landet med fjendtlig Indfald vorde hjemsøgt, og Forpagteren desformedelst tager Skade, erstattes ham samme af Ejeren efter Billighed; ligesaa og om Kvægsvagheden skulde indtræffe hos Forpagteren i de 2de første Aar af Forpagtningstiden, godtgøres Forpagteren af mig for hvert Aar 200 Rdler, men efter de 2de Aars Forløb faar han ingen Godtgørelse, om Kvæg-Svagheden skulde komme paa hans Kreaturer.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

25.

Vandposten i Ladegaarden med Trug og Rende imodtager Forpagteren ved Syn og i samme Stand afleverer den, uden for saa vidt samme af Ælde kan være ringere; dog betjener Ejerens Folk sig af samme til fornøden Brug.

26.

Stolestader i Kirken bliver Forpagteren anvist til Familie og Folk.

27.

Forpagterens Stude maa ej komme i Engene, naar samme er bløde, og skal han være forpligtet at have nøje Opsigt med sine Hyrder, at de opkastede Render og Grobe til Mølledammen, som skal trække Vandet fra Marken, ej bliver optraadte eller bedærvede, som og — saa vidt muligt — holder Kreaturerne aldeles fra Fuulkjær Skovs Eng.

28.

Forpagteren gives ingen Vogne at føre Kornet af Laden paa Lofterne; men Folk og Sække af Bønderne faar han at bære og lægge Kornet paa Lofterne af Laden saa og Vogne og Folk til Kornstakkene, naar nogen er at flytte i Laden.

29.

Naar Ejeren finder fornødent, reserverer han sig fri Raadighed at lade indgrøfte i Mark og Eng som og indlukke i Skoven, dog at Forpagteren der alligevel nyder Græsningen.

30.

Forpagteren nyder aarlig Ildingsbrand Flad- eller Overtørv 30 Læs og Skoetørv 30 Læs, forsvarlige og fuldkomne, saaledes som i Salling læsses og føres; ligesaa nyder Forpagteren af Skoven saa meget Busk eller Riis, som til Forpagterens Bagning og Malttørring til Husholdning behøves.

31.

Gaardens Avl og Tiendernes aftærskede Korn, som Forpagteren sælger, skal Bønderne aarlig bortføre til Fjorden neden for Saltbæk Mølle eller andetsteds hen i Salling Land, dog ej mere end 2 Mil fra Eskjær eller til Skive og ikke over Sundstæder, og maa Kørselen ej ske i Bøndernes Pløje- eller Sædtid eller Høsttid ej heller uden yderste Nød i ond Vej eller haardt Vejrlig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

32.

Forpagteren nyder det saakaldte Fogedloft til sit Korn uden at forlange noget videre Loftsrum undtagen over det nybyggede Hus, som overlades ham, og maa Forpagteren intet Korn lade ligge over usolgt, af det ene Aars Afgrøde til det andet eller blive paa Loftet uden i det højeste et halvt Hundrede Tønder, foruden hvad han kunde behøve til Husholdningen.

33.

Forpagteren maa ej lade blande Jord i Møddingerne uden hvad som tages i Ryggen af Agrene og blandes i Møddingerne paa Agrene, saaledes som Skik og Brug her er og været haver.

34.

Jagt og Fiskeri maa Forpagteren sig aldeles ej med befatte, siden samme tilligemed Saltbæk Mølle er mig reserveret.

35.

Staldrum til Forpagterens Bæster, 16 à 20 Stkr., skal blive indrettet i den Stald, som er i Enden af Øxenhuset, og en liden Kammer med en opslagen Seng derudi indrettes sammesteds til Staldkarlen.

36.

Folden i Marken til Studene skal Bønderne aarlig oplukke og forsvarlig, og derude at blænde, som i min Tid Brug haver været. Forpagteren nyder, og 2de Gange om Aaret fornøden Folk af Bønderne at to (vaske) og klippe Faar, saa og moge eller rengøre Faarestien, naar behov gøres.

37.

Skulde nogen Dispute rejse sig, denne Kontrakt eller Forpagtning angaaende, som Kontrakten i sit Indhold ej kunde forebygge, skal jeg og Forpagteren være villige til at forenes om samme ved 2de upartiske og fornuftige Mænds Kendelse at faa afgjort. Skulde de ej vorde enige, skal vi ligeledes forenes om en Ober-Mand, og sker det skal hans Kendelse uden nogen Appel eller Lovmaal være os til fast Efterretning. Men skulde vi saaledes ikke kunne vorde enige derom, følger af Fornødenhed, at Disputen indlades og afgøres ved Lovmaal.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

38.

I Forpagtningsafgift betaler Forpagteren aarlig i bemeldte 6 Aar til hvert Aars Viborg Omslags Termin 1500 Rigsdaler som enten betales den 26. April paa Eskjær dansk Courant Myndt eller og i Viborg Snapsting til mig eller Ordre at betales inden 1. Maj aarlig i Forpagtningstiden.

39.

For Forpagtningens aarlige Afgift i rette Tider stiller Forpagteren saadan Kaution til Ejeren, at Gaardens Besætning og Avl, som Forpagteren og Intessenter tilhører, skal være som en prioriteret Underpant for mig eller Ejeren for den fulde Forpagtnings aarlige Afgift, og hvad videre Kaution jeg maatte forlange, forskaffer Forpagter Anders Steniild paa Hessel efter hans indgaaede Løfte og Tilsigelse. — Ifølge forestaaende Posters Indhold betaler jeg underskrevne Mads Thomassen Nyssum til aarlig Forpagtnings Afgift af Eskjær i 6 Aar, med der under henhørene Tiender den Summa 1500 Rdlr., siger eet Tusind og fem Hundrede Rdlr. i dansk Kurant Myndt til højædle og velbaarne Hr. Major von Geistler til Eskjær hver 26. April paa Eskjær eller i seneste i Viborg Snapsting inden hvert Aars 1. Maj i bemeldte 6 Aar. At denne Kontrakt saaledes mellem os er sluttet og indgaaet, og at samme i alle dens Ord og Punkter uryggelig skal holdes og efterkommes, bekræfter vi med vores Hænders Underskrift og hostrykte Signeter, ombedende Fogden Anders Bjørn paa Eskjær og Nicolaj Mathias Høst paa Lerkenfeldt dette med os til Vitterlighed at underskrive og forsegle. Og som intet Stempelpapir er ved Haanden, skal den Kontrakt, som skrives induplo, hvoraf hver haver sin, og hver for sig selv bilægger samme med behørig stemplet Papir, der skal anses gyldig.

Eskjær, den 7. Juni 1771.

Mads Thomassen Nyssum.
Hs. Maj. (L. S.) Segl.

Som overværende til Vitterlighed underskriver og forsegler:

A. Bjørn. (L. S.). N. M. Høst (L. S.).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

STÆVNE TIL SLAGSMAAL

Af Niels P. Bjerregaard.

Norden for Randers, i Byen Hald, der har givet Navn til Nørhald Herred, fandtes der i Slutningen af det 19. Aarhundrede nogle gamle Skikke, som sikkert er Levn fra andre Former for Tilværelse end dem, vi kender nu.

Naar disse gamle Skikke var holdt i Hævd i den østlige Del af Ommersyssel, skyldes det sikkert, at Egnen laa uden for de nye Færdselsaarer, Banerne, som kom til i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede.

En Mand fra Hald, Kampestensmurer *Ole Hansen*, var ikke alene fyldt med gamle Historier og kendt med gamle Levn; men han var en udmærket Fortæller, hos hvem jeg hentede meget Stof til min Bog, „Sæd og Skik i Ommersyssel", der udkom 1919.

Om „Stævne til Slagsmaal" fortalte han mig følgende, som jeg gengiver ordret:

Naa, du vil have mig til at fortælle noget om, hvordan Drengene sloges i gamle Dage. Ja, ja da, saa skal jeg ogsaa gøre dig til Maade med dette. Det er ellers længe siden nu; men det staar saa tydeligt for mig, som havde det været i Gaar, at jeg havde været med til saadan en Malør. Ja, nu er det saavel de tre Snese, siden jeg begyndte at gøre for Karl, og den Gang gik det skam ikke saadan til at blive Karl som nu til Dags. Nu er de jo færdige til at gøre for Karl, inden de kan knappe deres egne Bukser. Jeg ser dem jo her, de er snart ikke større

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

end Tobak for to Skilling og er ikke engang konfirmeret, naar de begynder at gøre for Karl og gaa i Karlenes Lag; men dengang jeg var Dreng, da var der skam Drenge til. Det var ikke saa sjældent, at en Dreng var op imod tyve Aar, og det var tidt saadan, at Drengene kunde banke Karlene. Jeg kan huske, hvordan *Søren Eriksens* her ved Siden af ingen havde til at passe deres Kreaturer, dengang Krigen begyndte i otte og fyrre, fordi deres Dreng var imellem dem, der skulde møde for at forsvare vort Land; men det kunde Drengene nu til Dags ellers ikke bruges til.

Naa, men det var om dette hersens Slagsmaal, at du vilde høre noget.

Se, naar Foraarsarbejdet paa Marken var gjort, saa kom Hestene gerne paa Græs; for saa var der jo ikke videre noget til dem at bestille, og saa var der ikke ret mange, der vilde have Øgene inde at føde paa.

Saa skulde Drengene passe de hersens Heste; for paa Marken havde Karlene aldrig noget med dem at gøre; men saa havde de Lov til at bruge dem, naar de skulde hen at slaas med Drengene i en anden By. Det var noget, der ikke gik saa sjældent paa i de varme Sommerdage, og det kunde ogsaa sætte Humøret op paa os Drenge, selv om det var en Lummerhede, saa vi næsten ikke kunde komme over at røre os. Det var altid bestemt i Forvejen, hvor vi skulde hen, og Drengene i den By, som vi skulde til, vidste det ogsaa, saa de kunde være paa Pletten, naar Slaget skulde staa.

Vi tog saa de bedste Heste til at ride paa, og saa red vi baade over Diger og Grøfter. Der var ingen Ting, der kunde standse os. Og naar vi saa kom til Pladsen, hvor vi skulde slaas, saa stod vi af Hestene og gav os i Lag med de fremmede Drenge; for de var gerne paa Pladsen, naar vi kom. Saa klaskede vi jo løs paa hinanden, saa godt vi havde lært. Det gik varmt til, og det skete

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ikke saa sjældent, at en blev saa forbanket, at han maatte løftes op paa Hesten; men saa kunde han ogsaa gerne hænge ved, til vi kom hjem.

Hvis vi nu var saadan ude engang, og vi ikke kunde staa os, saa maatte vi ikke faa Hestene at ride paa, førend vi havde banket Drengene i en anden By, saa havde vi Lov til at bruge dem igen, saa meget vi vilde.

Ja, synes du ikke, det hele var en underlig Handel? Men hvad, vi morede os jo godt ved det.

Denne Skik gik naturligvis efterhaanden af Brug ligesom saa mange andre gamle Skikke i Ommersyssel; men helt hen i 1890erne kendte man en Udløber deraf, idet Drengene fra et Par af de største Byer mødte saa fuldtalligt som muligt ved de to Markeder, der aarlig holdtes i Gjerlev, for at give hinanden en ordentlig Afbankning.

Den foran omtalte Skik var selvfølgelig et Levn, en Rest, af et eller andet Træk, som i ældre Tider hørte med i vort Folks Tilværelse. At holde Kamp efter forud afgivet Udfordring, der ogsaa angav Tid og Sted, altsaa naar og hvor Kampen skulde staa, er ved vore Forfædres Livsførelse et Træk, som vi kan spore saa langt tilbage, som vi har historiske Efterretninger, og ogsaa Sagnene fortæller os om slige Optrin.

Men Kamp efter Stævne var i de allerfleste Tilfælde kun Tvekamp.

Et Par af disse Stævnekampe, som man maa forudsætte, enhver Dansker kender, skal lige nævnes, fordi de klart viser, at det var Tid og Sted, som var aftalt.

Den første er *Uffe den Spages* Kamp med den sachsiske Kongesøn og dennes Kampfælle. Sagnet om denne Kamp kan læses i *Saxo:* Fjerde Bog. Det, der har Inter-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

esse for nærværende Udredning, lyder saaledes i Grundtvigs Oversættelse:

„Da nu den bestemte Tid kom, forføjede man sig til Kamp-Pladsen, som var en Holm i Ejder-Strømmen, hvor man ikke kunde komme uden at sejle, og her mødtes da Uffe ganske alene med den saxiske Konge-Søn og en anden bomstærk Slags-Broder".

Den anden er Kampen mellem *Angantyr* og *Hjalmar den Storsindede*. Om denne Kamp kan læses i *„Hervarar Saga ok Heidreks"*, og det, der har Interesse her, lyder:

Angantyr sagde: „Jeg vil ikke kives med dig, fordi jeg ser, at du elsker *Hjalmar!* Men du, *Hjalmar!* kom Syd paa til Samsø til Holmgang med mig, eller vær hver Mands Nidding, hvis du ikke kommer til Midsommer ad Aare*)".

Som man ser, blev baade Tid og Sted fastsat, naar man stævnede til Tvekamp.

Ganske vist vil Nutidsmennesker mene, at en Tidsbestemmelse som „til Midsommer ad Aare" er lidt vag, fordi baade „Midsommer" og „ad Aare" er blevet udflydende Tidsbestemmelser; men saadan har det ikke altid været, og det er da ogsaa indlysende, at Angantyr gennem sin Udfordring har fastsat et ganske bestemt Tidspunkt, da han naturligvis ikke vilde udsætte sig for at ligge paa Samsø nogle Uger hver Sommer for at vente paa, at det skulde behage Hjalmar at komme.

Midsommer var da ogsaa i den hedenske Tid et ganske bestemt Tidspunkt, nemlig den 21. Juni, Sommersolhverv. Da Kristendommen blev indført, blev dette Forhold ændret, da alt, der mindede om det gamle Heden-

*) I det gamle Sprog staar der: Angantyr mælti': ekki vil ek hnippask ordum vid thik, thvi at ek sé, at thú elskar Hjálmar! en thú, Hjálmarr! kom sudr á Sámsey til hólmgøngu vid mik, ella ver hvers manns nidingr, ef thú kemr eigi at midju sumri at ári.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skab, helst skulde udryddes eller ændres, og Midsommer blev derfor de Kristnes Skt. Hansdag. Hvor længe Midsommer har været et bestemt Tidspunkt, er vanskeligt at sige; men i „Danske Lov" bestemmes det, at en bestemt Afgift til Kirken skal betales til denne Tid, og den kaldes derfor Midsommertiende.

Udtrykket ad Aare, det gamle *at* ári, havde ogsaa bestemt tidsangivende Betydning; det betød til næste Aar.

Denne Betydning har holdt sig næsten op til vor Tid, hvad man kan se af *Ingemanns* Vers:

„Storken flyver til Høsten bort,
den kommer igen ad Aare".

Men selv om Udtrykkene angiver bestemte Tidspunkter, saa angaar de en Tvekamp, og den overfor citerede Skik fra Ommersyssel er nok Slagsmaal efter Stævne; men det er en større Flok, der søger at overmande en anden Flok, vil nogle mene, og den kan vel derfor ikke være en Udløber fra saadanne Kampe som dem mellem *Uffe den Spage* og Sachserkongens Søn, mellem *Angantyr* og *Hjalmar*.

Men ogsaa dette, at en Stævnekamp fandt Sted mellem større Flokke, Hære, afgiver Historien Eksempler paa. I *Julius Wulf:* Kimbrertoget, staar anført S. 20: „Kimbrerkongen — *Bojoriks* kalder Romerne ham — red med et lille Følge frem foran Hæren, henvendte sig til *Marius* og opfordrede ham til at vælge Dag og Sted for den endelige, afgørende Kamp. *Marius* fastsatte Dagen til Tredjedagen efter denne Sammenkomst og valgte til Valplads *den ravdiske Slette ved Vercellæ*".

Atter her ser vi, at Aftalen om Kampen ogsaa omfatter Tid og Sted. Nøjagtig paa samme Maade fortælles der i Beretningen fra Ommersyssel, at Drengene i den By, hvortil de kom for at slaas, var underrettede om Tid og Sted.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Der var til Drengefornøjelsen i Ommersyssel knyttet en Slags Straffebestemmelse, nemlig den, at Hestene ikke maatte anvendes, saafremt Drengene ikke kunde gennemføre, hvad de havde taget sig for. Dette maa vist ses paa Baggrund af, at de skulde have Mændenes Tilladelse til at tage Hestene i Brug, og det er vel en Udløber af den Skik, som man havde i ældre Tid, naar man ved Bragebægeret gjorde Løfter om at udføre en eller anden Daad, og man samtidig meddelte, hvilken Straf man vilde paalægge sig selv, saafremt man ikke evnede at holde sit Løfte.

Dette med Straf for ikke at kunne fuldføre, hvad man havde paataget sig, var i Ommersyssel indgaaet i et andet Levn, der sikkert er en Udløber fra den gamle Skik med Løfter ved Bragebægeret*).

De Kampe, der i den gamle, hedenske Tid fandt Sted efter Stævne, var gravalvorlige. Fra begge Sider var det Hensigten, at Modparten skulde blive paa Valen.

I den ommersysselske Kamp efter Stævne var dette Træk ændret til, at man gav hinanden en korporlig Afbankning, helst med et Par blaa Øjne og en blodig Næse, der kunde vidne om Slagets Voldsomhed; men det mere fredelige maa vel forudsættes at være kommet ind i Skikken ved Kirkens Lære om det syndige i at berøve Næsten hans Liv, og i det 19. Aarhundrede havde Kirken haft 1000 Aar til gennem sin Prædiken at mildne Sæderne, og havde den ikke formaaet at ændre Folks Hu saa meget, som denne Skik viser, havde dens Prædiken ikke været meget værd.

Maaske har ogsaa en anden Ting hjulpet til at fredeliggøre de gamle Ommerboer.

*) Om denne Udløber har jeg fortalt i en Artikel „En Juleskik" i „Sprog og Kultur", 12. Bind, S. 50 og ff, hvor interesserede kan skaffe sig mere Oplysning om dette Forhold.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Paa den Tid, da Skikken ebbede ud, var der gaaet 900 Aar, siden Kong *Harald* lod rejse den store Runesten ved Jelling, hvorpaa han lod indriste: „Den Harald, som vandt sig al Danmark", og mon ikke de 900 Aars Fællesskab, hvor Danskerne tidt i Krig udadtil maatte staa Skulder ved Skulder og i fredelig Syssel indadtil maatte hjælpe hinanden til fælles Bedste, ogsaa har gjort sit til, at de gamle Kampvilkaar var blevet mildnede. Det vilde i hvert Fald være sært andet.

Men endnu et Træk ved den gamle Ommerboskik kan synes underligt.

I Oldtiden var det krigsduelige og krigsvante Mænd, der stævnede hinanden til Kamp. I Ommersyssel var det Drenge.

Her maa man mærke sig, at den gamle Ommerbo i sin Fortælling gør opmærksom paa, at Drengene nu til Dags kun er nogle elendige, næsten foragtelige Smaafyre, som næppe er i Stand til at knappe deres egne Bukser, medens de Drenge, som han taler om, og som drog ud til Kamp efter at have stævnet Drengene fra en anden By til at møde paa et bestemt Sted og til en bestemt Tid, var fuldvoksne, unge Mænd, der var i Stand til at værge om Land og Rige.

Eftergaar man Betydningen af Ordet Dreng, viser det sig ogsaa, at det tidligere var Betegnelse for en vaabenfør og vaabenduelig ung Mand. Derom fortælles der paa Hedeby-Stenen, at „Erik døde, da Drenge sad om Hedeby".

Men ogsaa langt senere træffer vi denne gamle Betydning af Ordet Dreng. Digteren *Laurids Olufsen Koch* synger i Visen om *Tyre Danebod:*

„Hvor de vakre voxne D r e n g e kan i Leding gaae" — —

Det har jo aabenbart været baade vaabenduelige og vaabenføre Mænd, han har tænk paa, selv om Adjektivet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

voxne maaske nok peger hen paa, at han ikke er ukendt med vor Betydning af Ordet.

Endogsaa saa sent som i det 19. Aarhundrede brugte *St. St. Blicher* Ordet i den gamle Betydning i sin Romance, Morten Børup, hvori han skriver:

I Skanderborrig Enge,
alt ved den blanke Sø,
der gaar de Piger og D r e n g e
at slaa og rive Hø.

I vore Grandelande mod Nord og Øst har man helt ud bevaret den gamle Betydning af Ordet. I begge Lande betyder Dreng den voksne, unge Mand, altsaa vort Karl, maaske fortrinsvis Tjenestekarl. Denne sidste Betydning har *Karl Snoilsky* i sin Romance, „På Värnamo marknad", hvori han skriver:

„Och Pär han kom til kyrkherrgåln.
Fastän hans tjänst var sträng,
så slapp han at gå ut som knekt —
man tar ej prästens d r ä n g".

Ogsaa Betydningen en voksen, ugift Mand, altsaa det samme som vort Ungkarl, findes i Norge og Sverige.

I det østlige Danmark, altsaa Bornholm, har man de samme Betydninger af Ordet Dreng, som man har i vore Grandelande; men ellers er Ordet gaaet over til at betyde den ikke voksne Mandsperson, hvilket ogsaa ses af saadanne Sammensætninger som Læredreng, Mælkedreng og Skoledreng.

I det sydlige Jylland, altsaa Syd for Kongeaaen, holdt den gamle Betydning sig længst.

Den har der givet Anledning til en munter Historie, der fortælles om gamle *Kloppenborg* fra Københoved.

Han var af *Frederik den Syvende* blevet udnævnt til Ridder af Danebrog og drog til København for at takke for Korset. Majestæten inviterede ham til Taffel, og til

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den fastsatte Tid begav han sig hen paa Slottet, hvor han kom saa sent, at de andre Herrer, Officerer og Hoffolk, allerede var ankommet, og han blev derfor staaende inden for Døren i det store Gemach. Men han var let at faa Øje paa, da han maalte sine fulde 3 Alen i Højde og dertil var vel proportioneret.

Da Kongen kom ind i den modsatte Ende af Salen, saa han sig om og fik straks Øje paa *Kloppenborg*, og han vinkede ad ham, at han skulde komme hen til ham.

Med en Haandbevægelse ud over Hoffolkene og Officererne svarede Kloppenborg tilbage paa sit klingende, sønderjyske Sprog: „A ka it kom fræm få de dræng".

At de gæve, højtstaaende Herrer, der ikke kendte den sønderjyske Betydning af Ordet Dreng, blev lidt støt paa Manchetterne, lidt sure i Masken, er jo forstaaeligt nok, da de maatte tro, at den granvoksne Sønderjyde snertede til dem, fordi de, maalt i Forhold til ham, var nogle — ganske vist pæne — Smaadrenge, men alligevel nogle Smaapuslinger. Men drager man sig den gamle, sønderjyske Betydning af Ordet Dreng til Minde, er det tydeligt, at den sønderjyske Bonde ved sin Udtalelse har ment at sige de høje Herrer noget behageligt, altsaa en Slags Kompliment.

Her i Danmark har Dreng altsaa til nær op mod vor Tid haft Betydningen voksen Mand, nærmere betegnet en vaabenfør, kampduelig Ungersvend, og i den gamle Ommerbos Beretning om „Stævne til Slagsmaal" er der sikkert et Stænk af denne gamle Betydning, hvad man bør have i Hu, naar man læser hans Fortælling.

Naar man ser hen til dette, og man tager Afstanden i Tid og dermed ogsaa i Kultur i Betragtning, kan man vist godt sige, at den sære Ommerboskik, som er gengivet ovenfor, og som uddøde i sidste Aarhundrede, kan være et Levn fra Oldtidens hedenske Skik at holde Kamp efter Stævne.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Her er dette Træk fremdraget for at hylde Dr. Gudmund Schütte, „Hjemligt Hedenskab"s store Forsker og Tolker, og det er gjort af en Ommerbo, der ganske vist nu er naturaliseret Sallingbo, men derfor ikke har glemt sin Oprindelse, og som ønsker at takke Forskeren for det Arbejde, han har gjort, for at fastslaa, at Navnet Ommersyssel ikke er uddød, men tvært imod har levet og lever videre i Folkemunde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Fortegnelse over Guðmund Schüttes Artikler i Skivebogen:

	Bind	Side
Salling Syssels Oldsaga	VII	1
Indbyggernavne i Salling—Fjendsherred og andre Limfjordsegne	XIII	1
Eskjærs Mytologi	XVI	1
Vætter og Spøgelser fra Astrup og Omegn ...	XVI	17
Spøgeri paa Taarupgaard	XVI	28
Sallingsk og furlandsk Hedenskab	XVII	53
Fortale	XIX	1
Sallingsysselboer og Hardsysselboer	XIX	5
Den sallingske Aand Hackenmay eller Hakkelsemanden...	XIX	104
Daabsbækkenet i Lime Kirke...	XIX	123
Færdselsskel paa langs af Jylland	XX	43
Himmerboer	XXI	110
Ommerboer	XXII	92
Eskjær Hovedbygning gennem Tiderne og dens planlagte Ødelæggelse 1873...	XXIII	34
Røverne i Eskjær Skov...	XXIII	49
En Eskjær-Dans...	XXIII	60
Sallingske Helligdomme...	XXIII	27
Jeppe Aakjærs Gravsten	XXIII	164
Nordjyllands Oltidsgeografi...	XXVII	28
Salling Fjends Herreder og vor Grænsekamp	XXVIII	70
Eddaens Gudelære og dens Genklang i Salling	XXVI	1
Aflivelse af en sejglivet Skrøne...	XXVIII	124
Jyskens Pris	XXIX	1

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

	Bind	Side
No smo Blå å dæn dansk Histårri	XXIX	4
— — — — —	XXX	1
En bette Sproglære for Sallingbomaal...	XXXI	1
Aakjærs religiøse Tone	XXXII	83
Jysken som nordisk Skatkammer	XXXIV	9
Vor Hjemmind	XXXIV	49

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

NAVNELISTE

A.
Aakjær, Jeppe 9, 44 ff.
Angantyr 84, 85.

B.
Balling-Engelsen 63.
Barthling, Else M. 55 ff.
„ Henrik V. 54 ff.
„ Jytte K. 58.
„ Margrethe E. 58.
Bartholin, Caspar 28,
Bjørn, Anders 80.
Blicher, St. St. 88.
Bojoriks 85.
Borgen, Herredsf. 68.
Burchardt, Anders 49 ff.
„ Jens A. 59.
„ Karen M. 49.
Bøg, Kield 30.
„ Maren N. 27.
Bøgeskov, Madame 31.

C.
Clemmesen, Jens 65 ff.
Christensen, Anders 66.
„ Laurs 65.
„ Simon 67 ff.

D.
Danebod, Tyre 87.
Dalgaard, P. Chr. 14.
Damgaard. P. 28.
Dre's 14 ff.

E.
Emichsdatter, Inge C. 27.
Erichsen, Christian 69.
„ E. C. A. 66 ff.
„ Emil 66.
„ Lorentz L. 67 ff.
„ Niels B. V. 69.

F.
Fogh, Bernhard 28.
Frederik VII 88.
Frederiksen, Victual. 28.
Friis, Henrik 51.
„ Jytte Cathrine 51, 54.
Fønss, Hans J. R. 67.

G.
Geistler, J. C. von 71 ff.

H.
Hansdatter, Johanne 50, 53.
Hansen, Ole 81.
„ Søren 16,
Harald, Kong 86
Hass, Madssine 68.
Hemmer, Morten 30.
Henriksen, Chr. 73,
Hjalmer d. St. 84, 85.
Huusted, Jens 31.
„ Peder J. 25 ff.
Høst, Nicolaj M. 80.

I.
Ingemann 85.
Iversen, Iver 15.

J.
Jensen. Chr. 17.
„ Iver 58.
Jespersen, Chr. 26.
Jung, Boghandler 26.
Juul, Hans 51.

K.
Kaas, Bjørn 52.
Kahl, Jomfru 56.
Kieldsen, Niels 30.
Kloppenborg 88, 89.
Knudsen, Knud 14.
Koch, Laurids O. 87.

L.
Lange, Chr. 71.
Lassen 64.
Leth, Pastor 25, 32.
Linde, Niels 64.
Lukman, N. 42.
Lund, Amtsforvalter 28.
„ Lorents 69.
Lundøe, J. P. 44.

M.
Mette Ivers 16.
Mogensdatter, Margrethe 30.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Mogensen, Bertel 26 ff.
Mogensen, Niels 67.
Munk, Kaj 44.

N.

Nielsen, Anders 66.
„ Biografejer 28.
„ Else M. 14.
„ Peder 65.
„ Pæ 15.
Nyssum, Mads Th. 71.

O.

Odgaard, Niels 69.

P.

Pedersen, Niels 56.
„ Simon 65.
Pæjsen, Niels 43.

R.

Rasmusdatter, Dorthea 51 ff.
Rasmussen, Hans 50 ff.
Ring, Elisabeth 67.
„ Jabob Riise 31.
Rosenkranz 64.

S.

Saxo 83.
Saugstrup, Jens 16.
Schou, Dr. 21 ff.
Schuchardt, von 67.
Schütte, Gudmund 42, 48, 89.
Schwartz, Købmand 26.
Senius 15.
Sinding, Thomas J. 31.
Snoilsky, Karl 88.
Speitzer, Sgre 77.
Stenild, Anders 80.
Stjernholm, Rasmus 28.
Sørensen, Otto L. 67, 69.

T.

Therkildsen, Caroline 69.
„ Niels 69.
Tychronuis, Chr. L. 27.

U.

Uffe den Spage 83, 84.

V.

Vessal 56.

W.

Wilrich, Elsebeth 58.
„ Elisabeth Friis 59.
„ Frederik Kr. 55 ff.
„ Henrik 56 ff.
„ Johanne H. 53 ff.
Wissing 58.
Wulf, Julius 85.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

INDHOLD:

Hilsen til Dr. Gudmund Schütte 7
Niels P. Bjerregaard: Gudmund Schütte 9
H. P. Hansen: En Signekvind i Salling 14
Else Christensen: Den gamle Doktor 21
Otto L. Sørensen: Købmand Husteds Gravsten paa Skive Kirkegaard 25
Svend Aakjær: Odins Vi i Salling 33
Peter Skautrup: Hvor Sproget gror 43
M. Brandt: Fire gamle Billeder fra Lundø 49
N. C. Bøgelev: Gadejordens Udskiftning i Tastum 62
J. C. Hansen: Andre Tider 70
Niels P. Bjerregaard: Stævne til Slagsmaal 81
Fortegnelse over Gudmund Schüttes Artikler i Skivebogen 91
Navneliste 93

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Nærværende Bind af Skivebogen er redigeret af N. C. Bøgelev og Niels P. Bjerregaard.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK